

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Кафедра політології

Дипломна робота бакалавра

на тему:

Геополітичні фактори українсько-турецького партнерства в
контексті деглобалізації.

Студента 4 курсу

за спеціальністю «Політологія»

Слюсаренка Олександра Дмитровича

Науковий керівник:

доктор наук, професор Гарань Олексій Васильович

Київ-2024

Зміст.

Вступ.

1. Занепад однополярної системи світоустрою.

1.1 Парадигми глобалізації.

1.2 Передумови та динаміка деглобалізації.

1.3 Російсько-українська війна та трансформація глобальної системи.

2. Поточні позиції України та Туреччини у глобальній системі

2.1 Геополітичний контекст та перспективи України у глобальній системі.

2.2 Поточний стан та перспективи міжнароднополітичної позиції Анкари.

3. Українсько-турецька співпраця: поточний стан і можливості розвитку.

3.1 Чинники українсько-турецького партнерства.

3.2 Історична динаміка українсько-турецької співпраці.

3.3 Позиція Туреччини щодо російсько-українського протистояння

3.4 Співпраця держав у цивільних галузях та військове партнерство.

Висновки.

Список використаної літератури.

Вступ.

В даній курсовій роботі досліджуються геополітичні фактори зближення України та Туреччини на тлі процесів трансформації глобальної системи міжнародних відносин.

Актуальність даної теми пояснюється декількома факторами:

1. По-перше, зростанням рівня міжнароднополітичної суб'єктності обох держав в умовах глобальної нестабільності та конфліктів.
2. По-друге, географічними та історичними реаліями, котрі обумовлюють схожість геополітичних позицій України та Туреччини та роблять їх взаємозалежними в силу регіональної специфіки.
3. По-третє, об'єктивно зумовленим та ситуативним зближенням Києва та Анкари в обставинах російської імперіалістичної агресії.
4. По-четверте, стратегічною потребою України у наявності надійного партнера, геополітичні характеристики якого сприятимуть конструктивній співпраці у ключових галузях на взаємовигідних умовах.

Проблематика цього наукового дослідження: полягає у тому, що у поточних міжнароднополітичних реаліях старі система глобальної безпеки та взаємодії зазнають рішучих трансформацій, обумовлених регресом глобалізації, реактуалізацією ролі національних держав, дестабілізації системи балансу сил та, зрештою, повернення до парадигми *realpolitik* на міжнародній арені. В даному контексті надзвичайно важливим є усвідомлення оптимальної для України зовнішньополітичної стратегії, котра б передбачала захист національних інтересів через систему нових альянсів, котрі б базувалися на геополітичних реаліях. Згідно із позицією автора цієї роботи, найбільш перспективним кандидатом для співпраці такого роду є Туреччина.

Головне протиріччя, що визначає сутність проблеми дослідження полягає у дотриманні паритету та взаємозалежності національних інтересів обох держав з потребою наднаціональної кооперації спричиненої кризою глобалізації.

Об'єкт даного дослідження - українсько-турецькі відносини.

Предмет даного дослідження - геополітичні фактори українсько-турецького партнерства в контексті деглобалізації.

Метою даної роботи є комплексне та детальне дослідження відкритих деглобалізацією факторів, що сприяють українсько-турецькій співпраці.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких завдань:

По-перше, проаналізувати передумови, характеристики та сутність глобальних трансформаційних процесів, що позначаються терміном «деглобалізація», беручи до уваги роль російсько-української війни у них.

По-друге, дослідити геополітичне положення, історичний контекст та стратегічні перспективи України.

По-третє, з'ясувати особливості геополітичної позиції, історико-політичних чинників та гегемоністської перспективи Туреччини.

По-четверте, дослідити та проаналізувати чинники, що впливають на співробітництво України та Туреччини, її динаміку та поточний стан з позицій національних інтересів України.

Методологія представленої наукової праці включає в себе емпіричний та теоретичний підходи до дослідження. Емпіричний метод, використаний у цій роботі, передбачає спостереження та опис практичних заходів у внутрішній та зовнішній політиці двох країн, а теоретичний включає в себе історичний аналіз у галузі геополітики та міжнароднополітичного курсу держав та, ширше, глобальної політики, дискурс аналіз документів та контент аналіз наукових праць, присвячених дотичним темам. Крім того, для аналізу та операціоналізації емпіричних даних, у роботі використовується критичний аналіз притаманних турецькій, українській та загалом глобальній політиці концепції балансу сил, національного інтересу, геополітичного курсу, кемалізму, неоосманізму, системи міжнародної безпеки, а також парадигм «Кінця історії», «Зіткнення цивілізацій», деглобалізації.

Джерельною базою дослідження є офіційні сайти та документи Туреччини та України, численні наукові праці та аналітичні документи, присвячені глобальним процесам, зовнішній політиці та історії обох держав, науково-популярна література на історичну та економічну тематику, аналітичні статті та посібники з геополітики, а також емпіричні дані, взяті з інтерв'ю та новинних статей.

Робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів, які містять в собі десять підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

1. Занепад однополярної системи світоустрою.
 - 1.1 Парадигми глобалізації.

Після завершення Холодної війни у 1990-х роках домінуючими у науковій та міжнародній сферах стали уявлення про початок епохи, що за виразом американського мислителя Френсіса Фукуяма, отримала назву «Кінця історії». Дана концепція базувалася на уявленні про те, що із крахом соціалістичного табору та радянського союзу усі життєздатні альтернативи соціально-політичній моделі західного лібералізму вичерпали свою легітимність через що утвердження останньої в якості єдиної для всього людства моделі стає неминучим, оскільки базується на природних для кожного народу прагненнях до свободи та визнання та є завершальною стадією моральної, філософської та політичної еволюції людства. Закономірним чином, концепція «Кінця історії» передбачала утвердження ліберальної парадигми у міжнародних відносинах, котра, власне, і базується на цінностях ліберальної демократії, декларує примат міжнародного права, консенсусу світової спільноти, універсальних цінностей, що базуються на уявленнях про невід’ємні права людини, та глобальних органів міжнародного співробітництва над суверенітетом та національними інтересами окремих держав. [56]

Представлений підхід тяжіє до уявлення про те, що глобалізація як процес всесвітньої економічної, політичної, культурної та соціальної інтеграції/уніфікації є однозначно позитивним та неминучим явищем, в той час як оптимальною системою геополітичного устрою є так звана «монополярність», котра передбачає, що одна держава повинна виступати в якості світового морально-політичного лідера, військового гегемона та гаранта успішного та справедливого процесу глобалізації; закономірним чином, місце єдиного полюсу мали посідати США як переможець у Холодній війні та держава, яка досягла найбільших успіхів у послідовному втіленні базових для нового світового порядку цінностей індивідуалізму, демократії, глобалізації та капіталізму.

Важливо зазначити, що останньому приділялася особлива роль у здійсненні планів кінця історії, оскільки західна суспільно-політична думка того часу передбачала, що світовий вільний ринок, утвердивши свою перевагу над соціалізмом, буде основним локомотивом глобалізації та демократизації тих держав, що на момент 1990-х років не належали до категорії розвинутих західних демократій, в той час як світова економіка, заснована на засадах вільної та чесної торгівлі стане запобіжником від війн та головним фактором культурного і політичного зближення держав всього світу. Перспективи того часу, які передрікали кінець епохи війн, поступову всесвітню інтеграцію та, зрештою, досягнення піку людської еволюції, сам Френсіс Фукуяма найкраще сформулював так: «Цей триумф Заходу, триумф західної ідеї, проявляється

насамперед у повному виснаженні колись життєздатних альтернатив західному лібералізму. Те, що спостерігається нині - це, можливо, не просто закінчення холодної війни або завершення якогось періоду всесвітньої історії, але кінець історії як такої; інакше кажучи, це фінальна точка ідеологічної еволюції людства і універсалізація ліберальної демократії Заходу як остаточної форми уряду в людському суспільстві.» [84]

1.2 Передумови та динаміка деглобалізації.

Тим не менше, уявлення про «Кінець історії» зазнали серйозного концептуального удару за 10 років після завершення Холодної війни. Події 11 вересня 2001 року, коли терористична організація «Аль-Каїда» влаштувала масштабний теракт у США, продемонстрували, що процеси глобалізації сприяють поширенню не тільки вільного ринку, демократії та прав людини,

але і ризикам та загрозам, які були обумовлені неготовністю не-західних суспільств до всесвітньої інтеграції. [96] Ісламський тероризм постав як реакція на те, що самі мешканці ісламських країн сприймали як загарбницьку гегемонію Сполучених Штатів, яка загрожує їхній культурній ідентичності та національно-цивілізаційному суверенітету, одночасно поставивши під сумнів здатні світової системи захистити себе: причиною такої вразливості стало те, що вона була побудована на принципах наддержавної кооперації та міжнародної взаємодії, в той час як процеси глобалізації охоплюють далеко не лише політичний, але і соціальний, культурний, інформаційний та економічний виміри, котрі виявилися зовсім неоднорідними у різних країнах через що їхня взаємодія стала конфліктною та непередбачуваною, створивши асиметричну загрозу у вигляді міжнародного тероризму, який не був державним, а тому не міг бути контрольованим класичними методами ліберальної парадигми як то санкції чи тиск міжнародної спільноти, натомість терористи у своїй підривній діяльності вміло використовували переваги глобалізації як то відкриті кордони, вільна торгівля чи всесвітня інформаційна мережа. Закономірною відповіддю на це явище стало проголошення президентом США Джорджем Бушем-молодшим війни з тероризмом, яка повинна була об'єднати держави у протистоянні спільній загрозі. [95]

Однак, взяття на себе Вашингтоном ролі «світового поліцейського» викликало прямо протилежну реакцію серед частини країн, котрі сприйняли війну з тероризмом як спробу насильного впровадження абсолютної домінації США, що викликало опір вже на національному рівні. Закономірним продовженням цього процесу стало виокремлення президентом Джорджем Бушем-молодшим країн, які через свою підтримку тероризму та/або агресивну поведінку на міжнародній арені виступили в якості головних загроз світовій безпеці та однополярному світоустрою, отримавши колективну назву «Вісь зла». До цієї категорії на момент 2002 року увійшли Ірак, Іран та Північна Корея. Якщо дві останні держави становили загрозу в першу чергу своєю ядерною програмою та, зрештою, були вимушені піти на перемовини, то режим Саддама Хусейна, починаючи з 1990-х років, виступав головним фактором дестабілізації в регіоні, чим спровокував військову інтервенцію Сполучених Штатів у 2003 році, котра за короткий час усунула проблему агресивної автократії, однак в той же час реактуалізувала усі протиріччя, спровоковані глобалізацією, котрі до того часу були малопомітними.[35] В першу чергу мова йшла про те, що суспільство та уряди багатьох азійських країн сприйняли інтервенцію вкрай негативно: такі держави, як Китай, розцінили подібного роду дії як геополітичне свавілля та монополізацію Америкою права на війни, в той час як мусульмани світу незалежно від їхньої позиції щодо Саддама Хусейна, сприйняли це як ще один, новий прояв

західного колоніалізму та свідчення безправності мусульманських суспільств на міжнародній арені. [96]

Подібна реакція була б, на думку західних аналітиків, закономірною для інших мусульманських автократій, як наприклад, теократичний Іран або соціалістична Сирія, однак солідарність з Іраком продемонстрували суспільства вестернізованої Туреччини та давнього економічного і геополітичного союзника Вашингтону-Саудівської Аравії. Поки прихильники ліберальної парадигми не змогли пояснити причин антиамериканської солідарності мусульман, американський не-ліберальний політолог Семюел Гантінгтон здобував все більшу популярність за свою працю «Зіткнення цивілізацій». У своїй книзі, виданій за 7 років до американської інтервенційної операції «Буря в пустелі» 2003 року в Іраку, Гантінгтон різко заперечив концепт «Кінця історії», наголосивши, що людство і соціальні системи країн не мають єдиних цінностей, а тому ліберальний капіталізм західного зразка не може бути піком еволюції цих суспільств, натомість вони мають власні темпи та шляхи розвитку, котрі подекуди можуть суперечити західним уявленням про ідеал, що викликатиме несприйняття глобалізації, котру не-західні суспільства сприйматимуть в якості іноземного поневолення. Логічним чином, праця заперечувала можливість побудови єдиного світового простору, а процеси глобалізації спонукатимуть країни до зближення не з усім світом, а з державами, що мають найбільш подібну до них культурну ідентичність. Виходячи з різниці у культурах цивілізацій, головним орієнтиром у зовнішньополітичній діяльності стануть не міжнародне право чи універсальні цінності, але прагматичний геополітичний інтерес. [86]

Враховуючи, що в майбутньому світ буде не єдиним цілим, а системою взаємодії дев'яти блоків, що об'єднуюватимуться навколо цивілізаційних ідентичностей, процеси глобального ущільнення та інтеграції стану факторами не кооперації, а конкуренції, а з огляду на сутнісні протиріччя між цивілізаціями взаємодія матиме частіше конфліктний, аніж конструктивний характер. У своїй книзі Гантінгтон передбачив, що саме ісламські країни стануть першими, хто виступить проти гегемонії Вашингтону, а наступними опонентами заходу стануть великі держави, що мають давню і повноцінну цивілізаційну ідентичність, в першу чергу це Індія, різко зростаючий Китай та налаштована на реванш після Холодної війни Російська Федерація. [90]

Окрім очевидного, цивілізаційного розколу, що проходить до культурним лініям, американська інвазія у Ірак 2003 року продемонструвала перші лінії розколу вже за геополітичними категоріями, що були

сформульовані класиками цього напрямку на початку двадцятого століття. Таким чином, різке засудження континентальними європейськими країнами, в першу чергу Францією та Німеччиною, англо-американської інтервенції стало початком процесу формування дипломатичного союзу навколо геостратегічної осі Париж-Берлін-Москва, яка поставила під сумнів єдність Заходу та євроатлантичного інтеграційного проєкту.[9] В подальшому цей розкол буде демонструвати себе, підриваючи єдність світової спільноти у питаннях протидії російській агресії щодо Грузії 2008 р. та України у 2014 р. та зростання китайської світової експансії, в той же час накладаючись на протиріччя між високорозвиненими країнами Західної Європи, названими умовно «Старою Європою» та новоприєднаними східноєвропейськими державами, що вийшли із колишнього соціалістичного табору, ставлячи під загрозу успіх Європейського Союзу, який на даний момент єдиним успішним політичним проєктом, повністю побудованим на принципах ліберальної глобалізації.

Подібного роду дійсність дає підстави вважати, що на даному етапі світ знаходиться у особливому періоді, що характеризується тенденціями, повністю протилежними очікуваній глобалізації. Описані процеси в сучасному суспільно-політичному дискурсі прийнято називати поняттям «деглобалізація». Оптимальне визначення цьому терміну було дано у тематичній статті британського think-tank Chatham house [55], згідно з якою, деглобалізація — це рух до менш пов'язаного світу, який характеризується потужними національними державами, місцевими рішеннями та прикордонним контролем, а не глобальними інституціями, договорами та вільним пересуванням.

Наступним серйозним чинником, котрий сприяв краху монополярної системи світоустрою стала глобальна фінансова криза 2008 року. Як і у випадку із американським вторгненням в Ірак у 2003 року задля повалення режиму Саддама Хусейна, що був звинувачений у підтримці тероризму та виробництві нелегальної зброї, вона продемонструвала всю хиткість тієї економічної системи, яка починаючи з 1990-х років була рушієм економічної глобалізації. Підхід, на якому ця система базувалася, мав назву «Вашингтонський консенсус» і був сформульований у 1989 році економічними експертами, які розробляли основи для політики таких глобальних економічних структур як Міжнародний валютний фонд, Світова організація торгівлі та Світовий банк, котрі позиціонували себе як головних регуляторів нової всесвітньої економіки та займалися розвитком країн «третього світу», сприяючи їхній глобально-економічній інтеграції. Вашингтонський консенсус базувався на принципах неолібералізму, котрі

передбачали максимально вільну міжнародну торгівлю, відмову від державного втручання в економіку, жорстку монетарну політику та боротьбу з дефіцитом бюджету, дерегуляцію та приватизацію макроекономіки та, головне, вільний рух товарів та капіталу. [3]

Вперше описаний підхід був реалізований у країнах Латинської Америки у 1970-990 роках, але згодом став впроваджуватися у країнах Африки, Східної Азії та пост-соціалістичних державах (приклад- реформи Бальцеровича у Польщі 1989 р.) і доволі швидко довів усю неоднозначність своєї моделі, оскільки попри те, що на перших етапах здійснення неоліберальної [82] політики країни третього світу демонстрували певне зростання якості життя та економічного росту, в довгостроковій перспективі він став причиною зростання глобальної нерівності, соціального розшарування в середині країн, зростання диспропорції між експортом та імпортом та найголовніше, він сприяв зростанню всесвітньої заборгованості та розбалансуванню співвідношення між реальним та фінансовим секторами. Останнє було характерне не тільки для країн, що розвиваються, але в першу чергу для найбільш розвинутих країн Заходу, таких як США, що пережили неоліберальну трансформацію за часів Рейгана у 1980-88 р. , та Британію, за часів М. Тетчер у 1979-1990 роках . [36]

Наслідком глобалізації для цих держав стала деіндустріалізація та відтік капіталу і виробничих потуг у менш розвинуті країни, в першу чергу Китай та Східну Азію, а стимулювання економічного розвитку через розширення купівельної спроможності відбувалося у них за рахунок інфляції долара, так званих фіатних грошей, та дешевого кредитування покупців за рахунок вкладів, отриманих як вкладення із країн, що розвиваються, створюючи тим самим спіральну структуру фінансової залежності, яка не мала під собою реальних гарантій. Враховуючи, що оформлена система сприяла розвитку спекулятивного сектору фінансової економіки та передбачала фінансово-економічну уніфікацію країн, що за своїм рівнем та типом економічного розвитку рішуче відрізняються одна від однієї, система, побудована на Вашингтонському консенсусі, виявилася вкрай нестабільною і спричинила масштабний крах світових фінансів у 2008 році, поставивши під сумнів не тільки власну ідейну основу, але і економічну гегемонію Сполучених Штатів.

Сам автор цієї концепції, Джон Уільямсон, ще у 2002 році передбачив песимістичні перспективи глобального неолібералізму, обумовлені їхнім ідеологічним базисом, що контрастували з реальними економічними потребами держав: «Громадськість по всьому світу, як здається, вважає, що за

цією назвою ховається набір неоліберальних політик, які міжнародні фінансові інститути з центром у Вашингтоні нав'язали беспорядним країнам, вганяючи їх у кризу та злидні. <...> Мої власні уявлення, звісно, були зовсім іншими. Основні ідеї, які я намагався коротко сформулювати у Вашингтонському консенсусі, у минулому десятилітті набрали популярності настільки, що Лулі Да Сілва, ультралівий президент Бразилії довелося підтримати більшу частину цих ідей, щоб за нього голосували. Здебільшого це безперечні загальні цінності тому вони й вилилися в консенсус.» [93]

Закономірною реакцією на крах американського лідерства у економіці стали процеси деглобалізації економіки та поверненню до локально-орієнтованої торгівельної системи. Для кращого розуміння того політико-економічного розколу, що почав проявлятися після кризи 2008 року, варто звернутися до концепції світ-системи, сформульованої Еммануїлом Валлерстайном. Згідно з якою, капіталістична економіка є такою, що розвивається екстенсивно, тобто за рахунок надходжень ззовні та експансії, але оскільки нинішня система після краху соціалістичного блоку досягла своїх меж розширення, зростання повинно відбуватися за рахунок експансії всередину, тобто експлуатації наявних ресурсів, що спричинить зростання економічного розшарування світу, в якому виокремляться три рівні: по-перше, ядро системи, в яке входять країни Великого Заходу, тобто всі високорозвинені держави, що є акумуляторами капіталу та водночас основними бенефіціарами економічної системи, по-друге, так звана напівпериферія, до якої належать країни, що акумулюють основні виробничі потужності, однак фінансово залежать від країн ядра, такими зокрема є Китай та віднедавна Туреччина, та, зрештою, країни периферії, що виступають виключно в якості постачальників сировини та ресурсів, але позбавлені як власного капіталу, котрий вимушені позичати у країн ядра, так і виробничих потуг. Зразковими країнами периферії є держави Африки. [37] Економічна криза спричинила початок політичної деглобалізації, першим кроком до якої стало утворення у 2009 році організації політико-економічного співробітництва найбільших країн, що розвиваються, під назвою БРІКС, до якої увійшли Росія, Індія, Китай, Бразилія та пізніше Південна Африка, тобто всі ті держави, що завдяки процесам глобалізації, в першу чергу перетоку виробничих потуг і фінансового ресурсу із Заходу, змогли інтегруватися у глобальну систему в якості напівпериферії. Головною політичною метою цієї організації стало вирівнювання незмінної з часів Другої Світової війни глобальної політичної системи, що отримала назву Ялтинсько-Потсдамська, відповідно до поточних економічних реалій, що по факту передбачає отримання цими країнами більшої геополітичної та міжнародної ваги за

рахунок зменшення гегемонії країн Заходу. [11, 39] Підтвердження позиції цих держав сформулював генеральний секретар ООН у 2023 році таким чином: «Сьогоднішні багатосторонні інституції, створені після Другої світової війни, відображають потужність та економічну динаміку того часу, а отже, потребують реформування».[25] Закономірною стадією цього процесу стало зростання політичної та економічної суб'єктності країн периферії, тобто так званого «Глобального Півдня» та, зокрема Африки.[37]

Та останнім етапом деконструкції однополярної системи стало те, що поточний світоустрій почав ставитися під сумнів не лише ззовні країнами цивілізацій Сходу та Глобального Півдня, але і зсередини суспільствами ядра світ-системи, тобто західних країн. Після фінансової кризи у США та країнах Євросоюзу почали набувати все більшого поширення так звані «антиглобалістські рухи» як правого, так і лівого політичного спрямування, що разом із загостренням комбінованої кризи (яка як у Європі, так і у США включала в себе фінансово-виробничу та мігрантську кризи) переросли у явища інституціоналізованого політичного популізму, котрий заперечував всю поточну політичну систему та домінування сучасних політичних та економічних еліт, котрі виступають головними бенефіціарами та ініціаторами глобалізації. Найбільшого успіху ця антиглобалістська та антиелітарна політична хвиля, що була спрямована в першу чергу проти вашингтонського консенсусу та наднаціональних політичних структур та правил, досягла у самому ядрі однополярного світу, коли Дональд Трамп став президентом США у 2016 році. Проголосивши гасло «Америка понад усе», він заперечив принцип глобального лідерства Вашингтону і одночасно повернувши ідеї ізоляціонізму у мейнстрим західного політикуму. Остаточну крапку у процесі глобалізації Вашингтон поставив, коли почалися американсько-китайські та американсько-європейські торговельні війни, які утвердили принципи протекціонізму та державоцентричності в якості норми сучасних міжнародних відносин.

Закономірним продовженням цієї деглобалізаційної хвилі став Brexit-вихід Великобританії зі складу Євросоюзу, який продемонстрував усю недовершеність та наповненість протиріччями поточної євроінтеграційної моделі, натомість Лондон засвідчив повернення до старого національно-державного підходу у вибудовуванні своєї міжнародної політики, ввівши концепцію «Глобальної Британії» як основу своєї нової дипломатії. [22]

Повернення до суверенітету, економічного націоналізму та реалістичної парадигми міжнародних відносин, яка передбачає, що національна незалежність та прагматичний інтерес є рушіями міжнародної політики,

представленої в якості системи балансу сили, стало головним трендом для усіх потужних держав, кожна з яких почала претендувати на роль геополітичного центру. Це стосується не тільки автократичних режимів зразка Російської Федерації, що відверто зневажає усі принципи міжнародного права та суверенітету, або Китаю, котрий починаючи з 2013 року намагається вибудувати політичну (наприклад, «Китайська мрія», що де-факто легітиміє автократії та нівелює міжнародне право ліберального зразка) та економічну (торгівельно-інфраструктурний проєкт «Один пояс-один шлях», що спрямований на побудови материкової євразійської торгівлі в обхід Тихого океану) альтернативу до поточної «американоцентричної» системи, але і розвинутих демократій, якими є не тільки вище зазначена Британія, але і країни ЄС. Так, починаючи з 2021 року президент Еманнюель Макрон регулярно наголошує на потребі Євросоюзу зменшувати свою залежність від США[45], а в той же час оголосив про початок нової системи взаємодії Франції із країнами колишньої «Франсафрік» (колоніальних володінь Франції у Західній Африці), засвідчивши початок нового етапу конкуренції із великим державами у африканському регіоні за економічне та політичне домінування з урахуванням суб'єктності країн глобального півдня. Іншим прикладом намагань до побудови власного політичного глобального проєкту є так зване «Міжмор'я», лобійоване Польще об'єднання країн центрально-східної Європи. [82]

Варто також зауважити, що якраз боротьба за гегемонію в Африці стала демонстрацією неактуальності попередньої євроатлантичної парадигми, оскільки в ній головними опонентами стали дві держави НАТО [7]: Франція та Туреччина, яка останнім чином демонструє все більше зростання свого політичного, військового та економічного впливу на прилеглі до неї регіони. Іншим примітним моментом стало ухвалення під час чергової кризи у відносинах Афін та Анкари тристороннього Франко-грецько-єгипетського співробітництва, спрямованого проти турецького впливу в Середземномор'ї в обхід процедур НАТО Свідченням краху інституціоналізованого євроатлантичного військового співробітництва стало те, що сам очільник Франції прокоментував поточний стан справ у північно-атлантичному альянсі таким чином: «Те, що ми зараз переживаємо, це смерть мозку НАТО».[4]

1.3 Російсько-українська війна та трансформація глобальної системи.

Останнім етапом в процесі демонтажу однополярної системи став початок російсько-української війни, яка чітко засвідчила нові лінії поділу світу та поточний глобальний баланс сил. Повномасштабне російське вторгнення в Україну 2022 року майже з перших днів розподілило всі країни світу на три категорії: по-перше, країни, що зайняли чітку проукраїнську позицію, до яких належать абсолютно всі демократії Великого Заходу (Євроатлантичне ядро разом із розвинутими демократіями Азії як Південна Корея та Японія) та деякі країни Глобального Півдня, що стоять на шляху політичної модернізації(як, наприклад, Кенія та Нігерія); [10] по-друге, нейтральні країни, до яких належить більшість країн периферії та напівпериферії, починаючи від Індії та Китаю, завершуючи державами близького сходу, переважним фактором для них стало питання власного

національного інтересу та скептицизму щодо американо-європейської гегемонії; третьою ж категорією виступили держави, що стали прикладами повного заперечення прав людини та міжнародного права, фракція на чолі з Російською Федерацією складається з таких автократій як Північна Корея, Еритрея, Іран, сирійський режим Асада, тобто всі держави, що стали ізгоями світового ладу через численні порушення всіх законів прав людини та міжнародного права як у внутрішній, так і у зовнішній політиці. [40]

Важливо зазначити, що Україна від самого початку бойових дій виступає не лише від свого імені, але і від мені всієї демократичної світової спільноти, майже кожен член якої так чи інакше став залученим у цю війну на стороні Києва. Сам факт можливості такого повномасштабного конфлікту у самому серці Євразійського континенту, що відбувається із залученням цілих блоків держав, як і те, що держави світу надають перевагу у здійсненні своєї міжнародної політики у складі певних блоків та/або спираючись на власний прагматичний інтерес остаточно доводить крах монополярної моделі світоустрою. Важливим є і те, що російська агресія спростувала декілька міфологем, на яких трималася ліберальна парадигма у міжнародних відносинах, а зокрема: впевненість у ефективності міжнародних організацій, яка була спростована повною нездатністю ООН запобігти чи швидко розрішити конфлікт на основах міжнародного права; сам примат міжнародного права, яке потребує силових гарантій свого дотримання; переконаність у вирішальній ролі економіці та раціонального інтересу у міжнародних справах, що були спростовані Російською Федерацією, котра вийшла на конфронтацію попри відсутність раціональних причин для неї та значний товарообіг із країнами Європейського союзу та НАТО; [35] віра у одностайність світової спільноти, якої немає не лише серед глобального співтовариства, але і серед успішних глобальних інтеграційних проєктів, яким виступає Європейський Союз; та зрештою, був спростований міф про ефективність суто дипломатичного вирішення міжнародних конфліктів. [90]

2. Поточні позиції України та Туреччини у глобальній системі.

2.1 Геополітичний контекст та перспективи України у глобальній системі.

Зазвичай суспільна думка як пострадянського, так і західного політичного середовища схильна сприймати Україну як доволі молодого актора на міжнародній арені, оскільки остаточне утвердження її суб'єктності відбулося лише із проголошенням незалежності у 1991 році після розпаду СРСР. Важливо відзначити, що навіть така відносно пізня як для модерної держави поява на політичній карті супроводжувалася численними дискусіями та невизначеністю щодо перспектив української державності. [20] Так, певний скептицизм щодо можливості самостійного існування України як історичного суб'єкта виражали свого часу представники обидвох ідеологічних таборів часів Холодної війни, але якщо позиція ортодоксальних московських комуністів була продиктованою вірою в інтернаціоналізм та бажанням зберегти владу над УРСР, то позиція представників західних демократій, зокрема президента США Джорджа Буша, висловлена ним у широковідомій промові, котра отримала іронічну назву «Chicken Kiev speech», стала несподіванкою для національно-демократичних рухів Радянського Союзу,

оскільки вона засвідчила прихильність Вашингтону до єдності СРСР, яка фактично означала абсолютну гегемонію Москви над територіями всієї Північної Євразії.[34] Не менш показовим була і відповідь відомої діячки неоконсервативної революції Маргарет Тетчер на питання про перспективи відкриття українського посольства у Лондоні, коли вона відповіла, що «Британія не веде дипломатичних стосунків із Каліфорнією».[30] Цей інцидент став свідченням того, що західна політична еліта, навіть її найбільш антикомуністичний сегмент, були не схильні розглядати Україну в якості незалежної від Москви країни. [85]

Причини такого скептицизму, який буде впливати на політику Сполучених Штатів та євроатлантичного блоку (а з урахуванням його домінації-і світу загалом) щодо України та її сприйняття, можна вбачати у кількох факторах: перший з них, який можна назвати прагматично-вмотивованим, полягає у переконаності західного політичного середовища, що задля збереження миру та оптимальної модерації політичного простору такого регіону як країни колишнього соціалістичного табору варто робити ставку у стосунках на одного достатнього сильного для утримання контролю над геополітичним простором, але достатнього слабкого для серйозної стратегічної конкуренції гегемона, [91] який, будучи добре відомим в якості як ворога, так і партнера, стане найкращим гарантом миру та конструктивної взаємодії, аніж велика кількість новоутворених акторів, які не мають інституціоналізованих моделей поведінки на міжнародній арені, є непередбачуваними та конфліктними щодо один до одного; такого роду позиція актуальна навіть по сьогоднішній день і є причиною прагматичного москвофільства широкого кола західних політиків, які вбачають існування автократій меншим злом у порівнянні із наслідками їхнього краху. [57]

Друга причина, котра обумовлювала недовіру західного політичного істеблішменту до української самостійності, полягала у історичному досвіді нашої країни: терени сучасної східної Європи історично були зоною політичної та військової нестабільності який робив неможливим тут утвердження локальних стабільних соціально-політичних структур (тобто держав або прото-держав), натомість роблячи дані території джерелом перманентних конфліктів, причому як великих держав імперського типу, так і на рівні місцевих етнічних груп, що нерідко переходило у регулярні етнічні та соціальні конфлікти, котрі зумовлювали велику кількість жертв серед населення та політичний хаос, який унеможлиблював поступальний розвиток суспільства. Такі історичні обставини не є унікальними для України, але характеризують більшу частину історії країн Балканського Півострова,

Центрально-Східної Європи (на сам перед Польщі та Угорщини) та, зрештою південно-західної частини регіону Північної Євразії, що історично перебуває у складі російських державних утворень. [20; 17]

Найкращим прикладом, що виражає сутність такої історичної традиції цього регіону є те, що відомий історик та спеціаліст із проблематики Східної Європи, Тімоті Снайдер, аналізуючи історичний досвід вище названих країн у двадцятому столітті, дав їм доволі влучну назву- «Криваві землі».

Випадок України є певно найбільш показовим для цієї геополітичної зони, оскільки наша держава знаходиться в самому її епіцентрі, що зумовлює її критичну важливість для того, що Збігнев Бжезинський назвав «Євразійською шахівницею». Україна знаходиться в унікальному положенні, де перетинаються одразу кілька «геополітичних плит»-географічно обумовлених історико-політичних суб'єктів, або іншими словами, цивілізацій, якими зокрема є Європа, Росія, котру всі дослідники цивілізаційного напрямку виокремлюють в унікальний історичний суб'єкт, та, зрештою Середній схід (Middle East), яка одночасно суміщає в себе Кавказ, Анатолію, Східне Середземномор'я та іноді Балканський півострів. Маючи вихід одночасно до всіх цих субрегіонів, територія України історично була приречена на те, щоб бути об'єктом експансії зі сторони кожного із них, оскільки слугує головним плацдармом для вирішального для їхнього історичного утвердження напрямку експансії, яка є природньою потребою будь-якої держави, згідно із основоположником геополітики Фрідріхом Ратцелем. Тим не менше, ця історико-географічна реальність не стала на заваді успішному проголошенню державної незалежності у 1991 році. [71]

Починаючи з 1990-х років, українська держава існувала відповідно до парадигми кінця історії Ф. Фукуями, скоротивши власні геополітичні амбіції та міжнародну активність до мінімального рівня як для країни, що знаходиться у самому серці умовного центральноєвразійського регіону «Хартленду», який за задумкою видатного політолога Хелфорда Маккіндера є ключем для домінування над Євразією. Однак попри позицію українського політику, візії 1990х років, як було зазначено у попередньому розділі, зазнали краху, а тому коли світ вступив в епоху деглобалізації попередні реалії, що характеризувалися геополітичним протистоянням держав і блоків між собою, стали знову актуальними. Починаючи із другої половини 2000-х років територія Серцевинної землі Маккіндера, або іншими словами, Мезоєвразії як центрального регіону континенту, стали точкою постійного військово-політичного напруження, яка притягувала до себе вплив акторів, що прагнули

утвердитися в якості нових полюсів глобальної системи, який перебуває у процесі становлення. Не стала виключенням і Україна. Продовжуючись розглядатися світовою спільнотою в якості території впливу Російської Федерації як правонаступника Радянського Союзу, Революція Гідності 2013 року затвердила однозначно прозахідний вектор соціально-політичного розвитку країну, на що Москва відреагувала анексією стратегічно важливого для безпеки регіону Чорного моря Кримського півострова та початком гібридної війни на Донбасі. [54; 60]

Згідно із пануючими на той момент уявленнями як на Заході, так і в Кремлі, Україна не є державою зі сформованою національною ідентичністю, а ідентичність населення умовно розподіляється на «проєвропейську» та «проросійську», доказом чого часто наводили розкол електорального поля на президентських виборах 2004 та 2012 років, а також теорію визнаного політолога «Семюеля Гантінгтона», вже згадана книга якого певною мірою передбачила подальший хід глобальної історії. Тим не менше, сподівання держави-агресора на відокремлення південного сходу країни виявилися марними, а проросійський тероризм вдалося локалізувати у частині Донецької та Луганської областей. Ця війна відіграла надзвичайно важливу роль у процесі кристалізації національної ідентичності та політичного консенсусу українського суспільства, достатньою мірою підготувавши його до повномасштабного військового протистояння з Росією, яке було почато Москвою у лютому 2022 року.[60]

Ця війна, на думку раніше згаданого мислителя Френсіса Фукуями, є вирішальною точкою у процесі перебудови світу та зламу того глобального світоустрою, що утвердився після краху соціалістичного блоку: «Війна, яка зараз триває в Україні, в дійсності стосується не лише її. По суті йдеться про весь демократичний порядок, збудований після 1989 чи 1991 років, коли колишній Радянський Союз розпався. Адже це призвело до значного збільшення кількості демократичних країн. Тож усі держави, які були колишніми членами "Варшавського договору", тепер могли вільно визначати своє майбутнє і бути незалежними. Саме це, гадаю, насправді не подобається путіну. Річ не у військовій загрозі з боку розширеного НАТО, а в тому, що всі ці країни не хотіли бути підданими росії. Вони хотіли бути незалежними, суверенними країнами, які могли б приймати власні рішення.»[83]

Попри дію достатньо активного і впливового промосковського лоббі в Західних країнах, Київ з самого початку війни отримав і продовжує отримувати безпрецедентну військову, фінансову. Дипломатичну та моральну

підтримку від усього демократичного світу, оскільки не зважаючи на панівний скептицизм щодо здатності України до самооборони та ефективного державного управління, наша держава демонструє неочікувані успіхи у відбитті російської агресії, котра продемонструвала всю хибність сподівань на можливість конструктивної та взаємовигідної інтеграції пострадянської автократії у глобальний геополітичний порядок. Україна з початку війни перетворилася із малоцікавого об'єкта міжнародної політики на повноцінного суб'єкта, котрий користуючись своїм положенням здатен змінювати хід історичного процесу та заперечувати усталену логіку глобальної системи. Проте, яку визначну роль відіграє Україна в історії людства на даний момент, вже зазначений Тімоті Снайдер, що виступає в якості політичного візіонера та лідера думок історичного середовища, наводить такі аргументи на користь того, що світ потребує однозначної перемоги України:

1. Зупинити злочини.
2. Зберегти міжнародний правопорядок.
3. Завершити епоху імперій.
4. Відстояти мирний проєкт Євросоюзу.
5. Дати шанс верховенству права в Росії.
6. Послабити престиж тиранів.
7. Нагадати нам, що демократія – найкраща система.
8. Зняти загрозу Великої війни в Європі.
9. Зняти загрозу Великої війни в Азії.
10. Запобігти розповсюдженню ядерної зброї.
11. Зменшити ризик ядерної війни.
12. Запобігти майбутнім війнам за ресурси.
13. Убезпечити запаси продовольства та запобігти майбутньому голоду.
14. Прискорити перехід від викопного палива.
15. Затвердити цінність свободи.[75]

Таким чином, стає очевидним те, що знаходження України на території, яку українські геополітики називали «гранями світів» робить її не лише потенційною жертвою імперій, але і їхнім потенційним ліквідатором, що здатен повною мірою здійснювати прямий чи опосередкований вплив на перебіг історичного процесу в усьому світі. Така перевага змушує Київ займати активну міжнародну позицію не тільки задля забезпечення власного суверенітету та інтересів, але і задля позитивного впливу на глобальну дійсність, але задля того, щоб ця позиція була конструктивною та результативною, вкрай важливо мати адекватну геополітичну стратегію, яка б

виходила з національних інтересів держави та враховувала геополітичні реалії регіону Середньої Євразії.

Для того щоб вибудувати геополітичну стратегію для ствердження активної і вирішальної ролі України в глобальних трансформаційних процесах, варто для початку чітко окреслити основну логіку, згідно з якою відбуваються поточні конфлікти навколо українського регіону. Враховуючи, що за основу поточної роботи був взятий міждисциплінарний підхід геополітики, який доводив адекватність свого погляду протягом двадцятого сторіччя і, вочевидь, продовжує бути актуальним з огляду на реалії сьогодення, саме думка класиків геополітики стане якнайкращим методом для дослідження.

Відповідно до теорію, сформульовану засновниками модерної геополітики як підходу, Хелфорда Маккіндера та Ніколаса Спайкмена, головним двигуном глобального геополітичного, а з урахуванням реалій національних держав, всього історичного процесу виступає протистояння країн двох категорій: умовно названих «телурократіями» та умовно названими «таласократіями». Перші з них є державами, що через своє географічне положення зосереджували свою політичну, економічну та військову діяльність виключно на просторах власного континенту, що зумовлювало їхню історичну тяглість до певних форм суспільної організації, що тяжіє до впорядкованості та ієрархічності. Цю категорію називають відповідно до їхньої геополітичної орієнтації цивілізаціями суші. Такими історично вважали Монгольську та Римську імперії, в сучасних реаліях на думку представників самих цих країн, типовими телурократіями є Німеччина, Росія, Китай та Іран. Їхніми природніми опонентами виступають «цивілізації моря», країни, процес державного та соціального становлення яких відбувався в умовах морської експансії, яка зазвичай здійснювалася через трансконтинентальну торгівлю. Для «морських» держав характерна відданість принципам індивідуальної ініціативи, плюралізму та суспільно-політичної свободи. [57; 32]

Важливо відзначити, що їхній розвиток відповідно до логіки ринку зазвичай відбувається екстенсивним шляхом, що зрештою передбачає всесвітню інтеграцію. Історично типовими таласократіями вважають Карфаген, стародавні грецькі поліси, сучасні Сполучені Штати Америки та Британську Імперію. Корінь їхнього протистояння полягає у тому, що морські держави прагнуть до внутрішньоконтинентальної експансії в умовах коли сухопутні держави, навпаки, природнім чином прагнуть здійснити

континентальну інтеграцію між собою, базуючись на внутрішніх принципах організації. Розвиваючи заявлене вчення Маккіндера, згаданий Н. Спайкмен визначив, що оптимальною таласократичною стратегією задля встановлення своєї гегемонії над континентом є встановлення військово-політичного контролю над зонами, які він назвав «Рімлендом». Даним терміном геополітик окреслює сукупність берегових територій, які відіграють ключове значення для функціонування Євразії як самодостатньої системи, протиставляючи його «Хартленду»-центральної для євразійського регіону зоні, яка повинна бути точкою тяжіння для інтеграційних процесів континенту. [87; 32]

На відміну від свого попередника, Спайкмен розташовує «Серцевинну землю» не у Мезоєвразії, а у Північно-центральної частині континенту, де переважно знаходиться сучасна територія Російської Федерації. Окрім того, що регіон Центрально-Східної Європи разом з Україною входить до цієї категорії, країни цих територій відіграють не менш важливу роль, названих Збігневом Бжезинським «лімітрофами», [70] тобто тими зонами, які є провідниками між різними точками тяжіння континентальної інтеграції. Передбачувано, що серед цих країн саме наша держава через специфіку її географії та історії відіграє найбільшу роль для регіону. Раніше згаданий Збігнев Бжезинський, який формулював геополітичну стратегію Сполучених Штатів протягом останніх десятиріч так сформулював роль України на «Великій шахівниці»: «Це, звичайно, не пішак, це, можливо, не ферзь, але це дуже важливий елемент шахової дошки, один з найважливіших. І, як я вже щойно сказав, майбутнє України важливе для майбутнього Європи» [31; 71].

Не менш важливою є цитата учня Бжезинського, Джорджа Кента, який виражає позицію неоконсервативних кіл американського політикуму, так, говорячи про погляд свого вчителя на Україну, він зазначив: «Він вважав, що Україна – це ключ, наріжний камінь для решти слов'янських православних країн. Якщо Україна буде демократичною, успішною країною, де уряд не придушуватиме свій народ, а служитиме народу, це буде дуже потужний приклад того, що в Росії може статися те саме. Тобто не Росія прийде до Європи, а Європа прийде до Росії. І суспільство, і російські громадяни матимуть ті ж можливості, що й Україна, українське суспільство та громадяни».[44]

Зрештою, події, що відбуваються протягом російсько-української війни, підтверджують переважну працю класичної геополітики. Основними

союзниками Російської Федерації у середовищі впливових світових держав виступають Тегеран та Пекін, що історично знаходилися у континентальній парадигмі, в той же час країни Західної Європи такі як Німеччина та Франція, зазвичай виступають найбільш з позицій «умиротворення Москви», проводячи найбільш пацифістську політику щодо Кремля, обумовлену спільними економічними інтересами та взаємозв'язками, типовим прикладом яких є нереалізований енергетичний проєкт «Північний потік-2». Закономірність такого блоку була сформульована німецьким геополітиком Карлом Хаусхофером у першій половині двадцятого століття, а свої перші кроки до реалізації набула у 2004 році під час спільної антиінтервенціоністської позиції Парижу, Берліна та Москви щодо війни в Іраку. Натомість найбільш жорстку антиросійську лінію займаються держави, історично занесені до категорії «морських» (Британія та Сполучені Штати) та країни-«лімітрофи» Центрально-Східної Європи (Польща, Східна Балтія тощо). Враховуючи той факт, що держави, які складають основу економічної та політичної потужності Європейської спільноти, Франція та Німеччина, займали толерантну до Росії позицію ще задовго до 24 лютого 2022 року, свідченням чого є лобювання вигідного російській стороні формату Мінських угод, названих «Формулою Штайнмайера», варто брати до уваги, що такого роду позиція є геополітично обумовленою, а тому не підлягатиме радикальній зміні незалежно від результатів російсько-української війни. [32; 91]

З огляду на євроінтеграційні прагнення Києва, варто зауважити, що Україна, як і належить східноєвропейській державі, стала частиною більш глибоко розколу у європейській спільноті, що пролягає між «Старою Європою» у складі Франції, Італії та ФРН та «Новою Європою» у складі країн колишнього соціалістичного табору. Закономірною тенденцією для останніх було б об'єднання задля відстоювання власних інтересів як у опозиції до Брюсселю, так і до Москви, при підтримці Сполучених Штатів та Лондона. [21] Прецедентами такої кооперації були Вишеградська Четвірка у політико-економічній сфері та Бухарестська дев'ятка у сфері безпеки, однак подальшого розвитку не зазнали. Відродження ідеї східноєвропейської інтеграції відбулося у 2019-2020 роках, коли польська влада за активного сприяння тодішнього державного секретаря США Майка Помпео почала активно проводити низку заходів, спрямованих на координацію розвитку країн регіону, закономірним продовженням яких стало налагодження співпраці з Україною спочатку в рамках безпекової ініціативи «Люблінського трикутника», а потім і у безпосередній допомозі Києву під час повномасштабної війни з РФ. [1]

Ідея такого роду альянсу не є новою, оскільки була сформована ще на початку минулого століття як похідна форма польського прометеїзму, здобувши назву «Міжмор'я» або «Інтермаріуму». Будучи повністю полоноцентричною та претендуючи на спадкоємність від геополітичного проєкту Речі Посполитої, ця концепція передбачає обов'язкову інтеграцію України як своєї невід'ємної частини, котра слугує гарантом безпеки східного флангу об'єднання та одночасно площиною для геополітичної експансії у Північну Євразію та південний схід чорноморського регіону. Починаючи з 1991 року головними рушіями даної концепції була група польських інтелектуалів на чолі з Єжи Гедройцом, а згодом її активно взяла у використання правляча партія «Право і Справедливість», давши ім'я «нео-ягеллонізм». В Україні натомість концепція Міжмор'я не здобула популярності, окрім як в середовищі націоналістичних організацій, найбільш активним з яких був «Національний корпус». Певні позитивні тенденції до українсько-польського зближення почалися із приходом до влади Володимира Зеленського, досягши свого піку під час повномасштабної війни, однак найбільшого авторитету Інтермаріуму надала вище згадана у роботі пропозиція прем'єр-міністра Великобританії Бориса Джонсона, який запропонував створити альтернативу брюссельському формату Європейського союзу, включивши у новий союз Британію, країни центрально-східної Європи, Україну та, що було інноваційно, Туреччину, котра так само як і Україна є державою-«лімітрофом», яка знаходиться на перетині декількох геополітичних плит. [21; 51]

Переваги такого роду альянсу є доволі очевидними і зумовлені в першу чергу безпековими та військово-політичними мотивами їхніх потенційних учасників, однак окрім переваг Інтермаріум містить чимало недоліків та потенційних ризиків, котрі зумовлені його полоноцентричним характером: даний союз приречений на конкуренцію між Польщею та Україною та не має під собою достатніх економічних підстав, натомість навпаки, потенційні члени дуже серйозно економічно зав'язані на Західну Європу, виступаючи один для одного скоріше конкурентами, аніж партнерами; не менше значення має і те, що всі його члени не мають достатнього технологічного, економічного та військового потенціалу для утворення самодостатньої системи, а внутрішні взаємини є доволі хиткими через наявність історичних та/або територіальних суперечок, що зумовлюються популярністю націоналізму та бажанням утвердження суверенітету в політичних сферах цих держав.[32; 91]

Враховуючи вище наведені твердження, можна стверджувати, що інтермаріум в поточних реаліях не може виступати в якості магістрального

напрямку української геополітичної стратегії. Цей факт підтверджують також і регулярні кризи в українсько-польських дипломатичних взаєминах: якщо до війни вони зазвичай точилися навколо політики пам'яті (в першу чергу мова йшла про Волинську трагедію), то у вересні 2023 року загострення відносин було спровоковане цілком прагматичним факторами, а саме питанням експорту українського зерна до Польщі. Не варто також забувати і те, що жоден союз не може бути вічним, оскільки геополітична ситуація та інтереси країн змінюються із часом можуть радикально змінюватися, а природною поведінкою кожної держави є захист власних інтересів, що полягають у збереженні її суверенітету та збільшенні стратегічної ваги на міжнародному полі, а тому з урахуванням цієї даності, для формування української геополітичної стратегії варто звертатися не до польських, але до українських класиків геополітичної думки, які сформулювали найкращі проєктні рішення ще у минулому сторіччі, які гарантують реалізацію усього історичного потенціалу нашої держави та утвердять її не в якості об'єкта чи молодшого партнера гегемона, але повноцінного полюса впливу та військово-політичного лідера світового рівня.

Поточна криза не лише відкидає хибні парадигми минулих десятиріч, але також і відкриває перспективи для утвердження нових моделей світоустрою та, що важливо для України, нової системи балансу сил на міжнародній арені. Так, на думку вже згаданого мислителя Френсіса Фукуями, результат війни в Україні вплине на весь глобальний порядок.[54] Незалежно від результатів війни, вже наразі можна стверджувати, що попередня парадигма не виправдала себе, утвердивши своєю кризою правоту реалістичного підходу, а тому можна припустити, що найбільш вірогідним сценарієм на найближчі десятиліття стане період нестабільності та формування нової багатополюсної системи міжнародної взаємодії на кшталт Вестфальської (1648 р.) або Віденської систем (1815 р.) , котрі базувалися на стабільності на основі паритету потуг (в першу чергу військових) обмеженої кількості країн-гегемонів, котрі були сформовані в результаті наймасштабніших та історично переламних загальноєвропейських війн свого часу: Тридцятилітньої війни 1618-1648 та так званих Наполеонівських війн 1802-1815 років. Таким чином всесвітньо відомий футуролог Юваль Харарі сформулював поточні реалії: «Ми лише маємо національні держави як базові політичні та економічні одиниці. Але вони доходять згоди щодо спільних правил. Наприклад, таких, що не можна нападати на іншу країну і руйнувати її лише тому, що ти — сильніший. І ці правила стануть основою для глобального порядку.»[85]

Задля забезпечення національних інтересів України у довгостроковій перспективі та упередження війни на наших теренах в майбутньому надзвичайно важливо зрозуміти засади тих процесів, які відбуватимуться в майбутньому та зробити кроки задля зайняття якомога більш вигідної геополітичної позиції. Кроки у даному напрямку були прийняті ще на початку війни. Так, президент Зеленський на конференції Ради безпеки ООН заявив про необхідність реформування моделі світоустрою: «Але головне, що сьогодні саме час трансформувати систему, стрижнем якої є ООН. Щоб це зробити, пропонуємо скликати глобальну конференцію. І ми просимо зробити це вже у мирному Києві – для того, щоб визначитись. Як будемо реформувати світову систему безпеки. Як будемо реально гарантувати непорушність загальновизнаних кордонів і цілісність держав. Як будемо утверджувати верховенство міжнародного права. Зараз цілком очевидно, що цілі, які закладались в Сан-Франциско в 1945 році при створенні глобальної безпекової міжнародної організації, – не досягнуті. І досягнути їх без реформ – неможливо. А отже, ми повинні зробити все, що від нас з вами залежить, щоб передати наступним поколінням дієву ООН з можливістю превентивно реагувати на безпекові виклики, а отже і гарантувати мир. Запобігати агресії і примушувати агресорів до миру. Мати рішучість і змогу карати, якщо принципи миру порушуються. Виключень, привілеїв бути більше не може. Всі мають бути рівними. Усі учасники міжнародних відносин. Незалежно від економічної сили, географічної площі та індивідуальних амбіцій»[33]. Іншим, не менш рішучим кроком до переформатування світової системи стала пропозиція тодішнього прем'єр-міністра Британії Бориса Джонсона, оголошена під час візиту у Київ у 2022 році, зі створення альтернативи Європейському союзу, до якої б мали доєднатися Сполучене королівство, Україна, Польща та держави східної Європи, що продемонстрували найбільш рішучу підтримку України.[28; 35; 73]

Ініціатив подібного роду, включаючи United 24 (комбінованої інформаційної, політичної та фандрайзингової платформи для підтримки України у збройному протистоянні з РФ) , або численних пропозицій щодо гарантій безпеки у регіоні, було заявлено доволі багато, однак серед них варто виокремити базові орієнтири для майбутньої української політики: по-перше, вона повинна бути проактивною, адже геополітичне положення України на «зіткненні геополітичних плит» передбачає або пасивну позицію об'єкта протистояння гегемонів, що неминуче провокуватиме війну, в якій Україна зазнає великих втрат, або активну та суверенну політику, спрямовану одразу на декілька суміжних регіонів і направлену на упередження будь-яких посягань на український суверенітет; по-друге, вона повинна бути

самодостатньою, оскільки залежність держави не дає повною мірою реалізовувати власний національний інтерес та робить її надто вразливою в критичні моменти, що продемонстрували надто повільні темпи допомоги через які Україна втрачала шанси на швидкий успіх; по-третє, вона повинна здійснюватися з огляду на продовження процесів органічної світової інтеграції, що на цьому етапі буде означати неминучість формування блоків держав. З урахуванням вище окреслених факторів автор цієї роботи вважає надзвичайно важливим дослідити питання перспектив стратегічного співробітництва України та Туреччини, яке було реактуалізоване самим ходом історико-політичного процесу ще за декілька років до початку повномасштабної війни. [10]

Перспективи глибокої політичної кооперації Києва та Анкари обумовлені по-перше, дуже подібним геополітичним положенням обох країн з усіма зумовленими цим ризиками та перспективами, по-друге, відсутністю наявних та потенціальних суперечок, протиріч або конкуренції за гегемонію між двома країнами, по-третє доволі подібною роллю у поточній політичній системі, оскільки обидві країни є потенціальними полюсами, котрі змушені все частіше заявляти про власну суб'єктність, що закономірно зумовлює подібність проєктів майбутнього міжнародної системи та, відповідно, цілей у дипломатичній роботі: справа у тому, що дипломатичні пропозиції, які регулярно заявляються українською владою (включаючи наведену вище цитату), мають чимало спільного із ідеями, сформульованим турецьким істеблішментом у книзі Реджепа Ердогана «Більш справедливий світ можливий». [38; 40]

Отже, виходячи з вище зазначених, можна впевнено стверджувати, що геополітичне становище України на стратегічно важливій для Євразійського континенту території, де знаходиться вузол зв'язків регіонів центральноєвразійської осі, змушує нашу державу займати проактивну та експансивну політику щодо найближчого оточення та глобальних процесів, на які Україна більш ніж здатна впливати, загалом. Світові тенденції останніх десятиліть до деглобалізації та події у східноєвропейському регіоні зокрема ще більше підтверджують правильність зазначеної тези на практиці, а тому задля збереження української державності та реалізації усього історичного потенціалу Київ повинен переглянути свою міжнародну стратегію, позбавившись надмірної прив'язки до Європейського союзу, що на даний момент переживає кризу і з об'єктивних причин є вразливим до впливів головного ворога України-Російської Федерації, а натомість проводити активну політику зі створення вигідних для себе стратегічних альянсів із країнами атлантичної та мезоєвразійської орієнтації, що мають спільні

інтереси. З огляду на ряд названих причин, найбільш оптимальним з огляду на перспективи співробітництва, надійним з огляду на потенційні ризики та стратегічно цінним з огляду на ключову роль чорноморського регіону у геополітичному потенціалі України, є Туреччина, яка протягом останніх десятиліть демонструє позитивний приклад тієї зовнішньої політики, яка повинна бути зразком для української політичної еліти.

2.2 Поточний стан та перспективи міжнароднополітичної позиції Анкари.

Говорячи про геополітичний та міжнароднополітичний потенціал турецької Республіки, потрібно почати з охарактеризування географічного положення цієї держави, яке дасть вичерпне уявлення про її потугу та стратегічні перспективи, в той же час давши значно більш точне розуміння національних інтересів та сучасної зовнішньої політики Анкари.

Представлена держава займає по-справжньому унікальне положення на карті світу: знаходячись буквально на межі Європи та Азії, має сухопутний вихід до трьох регіонів, що історично відігравали і продовжують відігравати першочергове значення у євразійських геополітичних протистояннях через своє стратегічно важливе сполучне та вузлове положення: Балканський півострів, Південно-Кавказький макрорегіон та Близький Схід; однак в той же час береги Турецької республіки омиваються чотирма морями, Чорним, Егейським, Середземним та внутрішнім Мармуровим, котре сполучає Чорноморський та Середземноморський басейни через протоки Босфору та Дарданел, над якими Анкара має обмежений контроль відповідно до конвенції Монтрьо. Подібного роду географічні реалії зумовлюють стратегію багатовекторного розвитку та підштовхує Туреччину до різного роду експансивних дій щодо сусідніх територій, спрямованих на здобуття виходу до регіонів Центрально-східної Європи та Західної і Центральної Азії, в той час як морське сполучення відкриває простори Північної Африки та Північної Євразії (в першу чергу Північного Причорномор'я та Північного Кавказу). [62; 64]

Таким чином, можна стверджувати, що відповідно до вище озвученої теорії Ніколаса Спайкмена, Туреччина володіє безпрецедентно значним впливом на терени частини Рімленду, названої «Внутрішньою дугою Євразії», що відіграє ключову роль для встановлення гегемонії над «Серцевинною землею» та, відповідно, центром континентального тяжіння. Не менш

важливим є і те, що знаходячись на перетині одразу декількох геополітичних спрямувань та макрорегіонів, Туреччина має вельми широкий простір для міжнародно-політичного маневрування та здатність реалізувати свій потенціал одночасно в декількох вимірах, ідентифікуючи себе як частини Західної цивілізації в культурному плані та «країни моря» в геополітичному аспекті, так і країни, що належить до ісламської культури та розвивається відповідно до парадигми «цивілізації суші». Передбачувано, що такого роду бінарність сутності держави породжує чималу кількість менш значущих внутрішніх та зовнішніх розколів та протиріч не лише політичного, але і економічного, культурного, ідеологічного та інших вимірів, що, тим не менше, не загрожує внутрішньому функціонуванню турецької соціально-політичної системи, але натомість, успішно інтегрується у єдиний вектор суспільно-політичного розвитку, кратно збільшуючи потенціал держави. [42; 23]

Чітке усвідомлення цього факту знайшло своє вираження у офіційних документах, що відображають підхід поточної влади до реалізованої державної політики у відповідних сферах. На приклад, відповідно до синопсису Міністерства закордонних справ Турецької Республіки, зазначається що: «Відповідно до ініціативного аспекту своєї зовнішньої політики, Туреччина використовує кілька комплексів політичних, економічних, гуманітарних та культурних інструментів і веде дипломатію, яка мислить глобально, але також діє локально в будь-якому куточку світу. З 253 дипломатичними та консульськими представництвами Туреччина породила п'яту за величиною дипломатичну мережу у світі.»[24] Розуміння визначної ролі Туреччини у геополітичній системі через її наближеність до центрів перетину векторів геополітичного тяжіння та, відповідно, унікальну позицію для контролю над транс'євразійськими сухопутними та морськими шляхами сполучення, котра дає можливість країні виступати в якості «мосту» між Сходом та Заходом, Північчю та Півднем, засвідчено у офіційних документах Міністерства оборони Туреччини. [69]

В той же час варто зазначити, що вище названі геополітичні переваги мають і негативну сторону, яка проявляє себе у низці потенційних або реальних проблем, котрі перманентно тяжіють над Туреччиною, загрожуючи перерости у загрозу державності. Такими, зокрема, можна вважати перебування із зонами тліючих, перманентних та потенційних військових конфліктів, якими є Близький схід, Кавказ та Балкани, найбільш актуальними на даними момент можна назвати Карабахський конфлікт та протистояння на півночі Сирії, зумовлена цим проблема біженців, що особливо була актуальна під час загострення сирійської громадянської війни (2013-дотепер) та стала

важливим дестабілізаційним фактором під час президентських виборів 2023 року, перенасиченість чорного ринку зброєю та розвинений інститут контрабанди, загроза поширення на територію Туреччини активності терористичних груп як ісламського (ІДІЛ, Хезболла), так і ультралівого (Робітничка партія Курдистану) характеру, постійний тиск регіональних та глобальних гегемонів, зацікавлених у збільшенні свого впливу на регіон різними шляхами, в тому числі військовими, що спричиняє періодичне напруження у стосунках Анкари з ними, як це іноді трапляється у випадку Ірану та Російської Федерації. [19; 89]

Окрім об'єктивно обумовлених проблем є також і низка загроз безпеці турецькій державі суто історичного характеру, а саме неврегульований конфлікт між Кіпром та турецькою республікою Північного Кіпра, котра була утворена після турецького втручання у етнічне протистояння на півострові у 1979 році, протистояння за лінією Туреччина-Вірменія-Азербайджан, в якому конфлікт Анкари та Єреван зумовлений історичними поглядами на етнічний конфлікт турків та вірмен у 1916-1919 роках, що визнається геноцидом останніх, та турецькою підтримкою Азербайджану, який протягом останніх 30 років вів військове протистояння за контроль над Нагірним Карабахом; іншою проблемою можна назвати регулярне загострення відносин із Грецією, яке раніше визначалося історичними суперечками, але після 2020 року набуло більш реального виміру через право на видобуток нафти та газу із шельфу Егейського моря, яке не було чітко демарковане між країнами; не менша напруга спостерігається і на південному напрямку, де лишається актуальною проблема «холодної» фази громадянської війни в Сирії, в якій Анкара підтримала антиурядові сили на Півночі, котрі протидіють підтриманому геополітичними суперниками Туреччини, Іраном та Росією, режиму Башара Асада. [7; 8; 27]

Зрештою, залишається актуальною серйозна проблема курдського сепаратизму, що підточує турецький вплив на регіон із середини самої країни, адже окрім потужного антиурядового руху, що подекуди переростає у тероризм, в самій державі, загрозу становить також ультраліве квазідержавне утворення на північному сході Сирії, що було створене на основі Курдської Робітничої Партії у 2011 році з початком громадянської війни у Сирії. Враховуючи нестабільність поточної системи міжнародних відносин та нарощення тенденцій до міждержавного протистояння за гегемонію, всі названі проблеми не втратять своєї актуальності, але будуть посилюватися, а тому правильно буде зауважити, що в їхньому вирішенні тим чи іншим шляхом і полягають першочергові національні інтереси Туреччини. [8; 81]

Однак, враховуючи положення Туреччини, можна стверджувати, що її суверенітет знаходиться під постійною загрозою, тож, так само як і у випадку з Україною, дана держава змушена вести експансивну політику, аби не стати об'єктом зовнішньої гегемонії. Це пояснюється у вже згаданій праці «Велика шахівниця» 1997 року, в якій Збігнєв Бжезинський описує території навколо Туреччини як «Євразійські Балкани», до яких входять вже згадані регіони та Центральна Азія разом із країнами Перської затоки. Таку назву дані території отримали через те, що вони вирізняються з-поміж інших непропорційно значною кількістю внутрішніх суперечностей, постійною нестабільністю влади, як внутрішньо державної, так і зовнішньо-політичної гегемонії, а, що найголовніше, вони знаходяться на перетині історичних та військових інтересів основних та найбільш впливових суб'єктів міжнародної політики у Євразійському регіоні, а визначна насиченість вартісними природними ресурсами та знаходження у фактичному серці Євразії роблять ці території основним вузлом геополітичних суперечностей. [19; 13]

Враховуючи, що саме Анкара є епіцентром Великих євразійських Балкан, її потенційний вплив на континентальну, а відтак і глобальну політику є настільки вагомим, що сама логіка міжнародних відносин примушує її до того щоб стати новим полюсом геополітичного тяжіння та як мінімум регіональним лідером. У тій самій праці геополітик Бжезинський описує історико-політичні перспективи Туреччини таким чином: «Туреччину — постімперську державу, яка все ще перебуває у процесі визначення свого вибору, — тягнуть у трьох напрямках: модерністи хотіли б бачити в ній європейську державу і, отже, дивляться на Захід; ісламісти схиляються у бік Близького Сходу та мусульманської спільноти і, таким чином, дивляться на Південь; звернені до історії націоналісти вбачають нове призначення тюркських народів басейну Каспійського моря та Середньої Азії у регіоні, де домінує Туреччина, і, таким чином, дивляться на Схід. Кожна з цих перспектив обертається навколо різних стратегічних осей, і вперше з часів революції кемалістів зіткнення між прихильниками цих позицій привносить певну невпевненість у питання регіональної ролі Туреччини.»[94] На сьогоднішній день можна впевнено стверджувати, що турецьке суспільство успішно відповіло на описаний виклик, який постав після кінця Холодної війни та з початком процесу деглобалізації. [61]

Починаючи з 2001 року при владі в Анкарі знаходиться еліта, сформована партією «Справедливості та розвитку» навколо поточного президента республіки Реджепа Тайіпа Ердогана. Цей час характеризується

поступовим відходом від старої парадигми кемалізму та дрейфом у сторону ісламського консерватизму як у зовнішній, так і внутрішній політиці. Якщо технологічно-індустріальний підйом та орієнтованість на стрімкий розвиток стали основною політики Ердогана у економічній царині, відродження впливу релігії та домодерної ідентичності у сфері культури, то міжнароднополітична стратегія відзначилася відходом від попередньої політики невтручання, суверенізму та нейтралітету на користь доктрини, що отримала назву неоосманізм. Сутність цього підходу полягає у апеляції до історико-політичного спадку Османської імперії і передбачає відродження колишньої геополітичної величі Туреччини через поширення своєї гегемонії на країни Євразійських Балкан комбінованим шляхом: м'якої сили через культуру та економіку та сили твердої через «проекцію безпеки», як у випадку військово-політичного з Азербайджаном, чи пряме військове втручання, як у випадку із Сирією та Лівією в 2020 році на стороні демократичних та міжнародновизнаних сторін конфліктів. [2; 50]

Найкращим чином гегемоністські перспективи Туреччини, які на даний момент успішно реалізує Ердоган, передбачив раніше згаданий у даній роботі критик концепції «Кінця історії» Семюел Гантінгтон у 1996 році в книзі «Зіткнення цивілізацій»: «Вона [Туреччина] володіє історією, населенням, середнім рівнем економічного розвитку, національною єдністю, військовими традиціями та компетенцією, щоб стати стрижневою державою ісламу. Однак Ататюрк, чітко визначивши Туреччину як світську країну, не дав Турецькій Республіці запозичити цю роль у спадок від Оттоманської імперії. Туреччина навіть не змогла стати одним із засновників Організації ісламського співробітництва, адже світський характер цієї країни прописаний у її конституції.» [79]

«Поки Туреччина продовжує визначати себе світською країною, роль лідера ісламського світу їй недоступна. Однак, що буде, якщо Туреччина перевизначиться? У якийсь момент Туреччина може відмовитися від своєї пригніченої та принизливої ролі прохача, який благає Захід про членство в ЄС, і повернутися до більш активної та піднесеної історичної ролі основного виразника ісламських інтересів та антагоніста Заходу. Фундаменталізм зараз у Туреччині на підйомі; при Озалі Туреччина докладала значних зусиль, щоб ідентифікувати себе з арабським світом: країна отримала вигоду з етнічних та лінгвістичних зв'язків, щоб відігравати певну скромну роль у Центральній Азії. Туреччина підтримувала та заохочувала мусульман у Боснії. Серед мусульманських країн Туреччина займає унікальне становище завдяки наявності великих історичних зв'язків із мусульманами на Балканах,

Середньому Сході, Північній Африці та Центральній Азії. Цілком імовірно, Туреччина може “стати ще однією Південною Африкою”: відмовитися від світської як чужої їй ідеї, подібно до того, як ПАР скасувала апартеїд і таким чином змінила свій статус країни-вигнанця на роль провідної держави своєї цивілізації. Засвоївши уроки добра і зла західного впливу, від християнства до апартеїду, ПАР має особливе право вести за собою Африку. Засвоївши уроки добра і зла західного впливу – секуляризм та демократію, – Туреччина може досягти аналогічного права стати лідером мусульман. Але щоб домогтися цього, їй треба зректися спадщини Ататюрка ще рішучіше, ніж Росія відмовилася від ленінських заповітів. Можливо, для цього буде потрібний лідер масштабу Ататюрка, який об'єднає релігійну та політичну спадщину, щоб перетворити Туреччину з розірваної країни на стрижневу державу.»[79]

У представленому контексті стає зрозумілим, що горизонт стратегічних прагнень Анкари виходить далеко за рамки Близького Сходу та тим чи іншим чином стає дотичним до всіх глобальних процесів, що протікають на даний момент. Звичайно, що російсько-українська війна не могла обійти стороною погляд турецької влади, враховуючи і те, що цей конфлікт прямо стосується національної безпеки Туреччини та її впливу на власний регіон Близького Сходу та Чорного моря.

У цьому контексті надзвичайно важливою є тема взаємодії Анкари зі своїм головним опонентом у цих регіонах- Російською Федерацією. Російсько-турецьке протистояння має доволі довгу та різноманітну історію, оскільки тягне своє коріння ще з 16-17 століття, коли між Москвою та Високою Портою почали точитися регулярні переважно за регіон Причорномор'я, а пізніше-за увесь Чорноморський макрорегіон, включаючи південь сучасної України, Північний Кавказ та, зрештою, Балканський півострів. Тоді Османська імперія виступала в якості основного геополітичного противника Російської монархії, адже основним геостратегічним завданням останньої, на думку самих російських геополітиків того часу, як наприклад, Олексія Вандама, було відкриття морських коридорів до світового океану, що пролягали спочатку через Азовський басейн, а потім – контрольовані турками Босфор і Дарданелли, з метою вільного виходу до глобальних ринків та колоніальної експансії, що підкріплюлася із природньою потребою розширення імперії на південному напрямку з метою реалізації своєї ролі як точки тяжіння для євразійської інтеграції. Натомість османський інтерес полягав у тому, щоб підкорити території Причорномор'я задля відкриття найбільш оптимального шляху до природніх кордонів своєї експансії- Центральної Азії та Східної Європи, володіння якими зробили б Османську імперію абсолютним

гегемоном континенту. Однак у цьому історичному протистоянні Туреччина програла, еволюціонувавши із оттоманської наддержави з претензією на всесвітнє панування у сучасну Турецьку республіку, в основу зовнішньої політики якої був вкладений принцип нейтралітету, ізоляціонізму та ролі транзитної держави між Сходом та Заходом. [66; 87]

Якщо, починаючи із моменту свого проголошення, нова Туреччина мала відносно дружні стосунки із Радянським союзом за рахунок його допомоги під час своєї війни за незалежність, то з початком Холодної війни Анатолія стала однією з найбільш потенційно небезпечних точок на планеті, що було обумовлено, по-перше, її стратегічним положенням як найближчої до центру СРСР держави-члена НАТО та, відповідно, участю у ракетній кризі, а, по-друге, небезпечною ситуацією у внутрішній політиці, котра особливо із 1970-х років переросла у стан, який називали «холодною громадянською війною», що супроводжувався постійною терористичною небезпекою, регулярними військовими заколотами, суспільно-політичним протистоянням та актуальною проблемою курдського сепаратизму.

Однак вже з 1990-х років, коли СРСР зазнав краху, а ситуація в Туреччині стабілізувалася, країни перейшли у доволі спокійний формат дипломатичних відносин, який був характерний для більшості держав того періоду, що претендував на статус «Кінця історії». Попри те, що уряди обидвох держав декларували помірковано-позитивні взаємовідносини між собою, тенденції до протистояння між ними виникли вже в середині останнього десятиліття минулого сторіччя. Першим фактором, що в потенціалі міг спровокувати протистояння між Москвою та Анкарою, була успішна економічна. Дипломатична та культурна експансія у природній для Росії простір своєї експансії, який вона розглядала в якості своєї сфери впливу за рахунок включення у політичні, як то СНД, так і військові, як наприклад, ОДКБ, альянси- країни Центральної Азії, для яких Туреччина виступала в якості найближчого природного союзника та партнера завдяки її відносній модернізованості та мусульмансько-тюркській культурі, а окремо варто виділити приклад Азербайджану, котрий ще з самого моменту проголошення своєї незалежності налагодив доволі тісне співробітництво з Анкарою, яке було скріплене під час формування турецько-азербайджанського альянсу у часи Першої Карабахської війни 1990-2021, що точилася між Баку та Анкарою з однієї сторони та Єреваном і вірменськими сепаратистами Нагірного Карабаху з іншої за контроль над юридично визнаними територіями Азербайджану. [49; 61; 87]

Саме тоді можна було говорити про початок нового російсько-турецького дипломатичного та військового протистояння, враховуючи, що Вірменія була частиною Московськоорієнтованого альянсу ОДКБ, а сама Російська Федерація в 1990-х роках провадила активну експансивну політику на Південному Кавказі і ширше-всьому пострадянському просторі, через підтримку сепаратистських формувань, яскравими прикладами чого, окрім так званого Арцаху (1991 р.), були штучні утворення Північна Осетія та Абхазія (1992 р.) на теренах Грузинської держави або Придністровська молдавська республіка на території Молдови.[67; 49]

Враховуючи, що на той момент дане протистояння не набуло достатньо широкого масштабу задля прямого втягування обох держав у війну, воно певною мірою відобразилося на суспільних настроях у Туреччині, які у відповідь на російсько-вірменську агресію почали активно підтримувати самопроголошену Чеченську республіку Ічкерія, достатньо яскравим прикладом чого стало відкриття у 1996 року у Стамбулі меморіалу, присвяченому Джохару Дудаєву, ініціатором створення якого був тодішній мер міста, а наразі президент Туреччини, Реджеп Тайїп Ердоган. [39]

З моменту приходу до влади нинішньої турецької еліти та встановлення державного неоосманського курсу на активну участь Анкари у глобальних процесах, всі політичні протиріччя із Російською Федерацією були вирішені та злагоджені в рамках концепції тодішнього міністра закордонних справ Туреччини Ахмета Давутоглу, що дістала назву «Нуль проблем із сусідами», котра в свою чергу передбачала максимально мирне та взаємовигідне співіснування з усіма державами регіону. Тоді Туреччина налагодила надійні комерційні зв'язки із Росією, що стосувалися експорту аграрної продукції, туристичної галузі, та, що головне для геополітики- трансферту газу та нафти через турецьку територію до Європи та Середземноморського басейну, найбільш потужним з яких став так званий «Турецький потік». [67]

Ситуація почала змінюватися з моменту дестабілізації Близькосхідного регіону внаслідок Арабської весни-сукупності суспільно-політичних криз у арабських країнах, котрі зрушили місцеві автократії та стали причиною початку Громадянської війни в Сирії. Тоді Туреччина зайняла рішучу позицію на підтримку анти-асадівських повстанців, що мали тісні зв'язки з політичними організаціями у Туреччині та її близькому союзнику Катарі. Вже цей факт створив передумови для московсько-анкарської конфронтації, оскільки Росія була однією з двох країн, включаючи Іран, що підтримали правлячий режим у Дамаску. Свого найбільш яскравого вираження

протистояння між цими країнами за вплив на регіон зазнало у 2015 році, коли турецькі збройні сили збили російський бомбардувальник Су-24, що приймав участь у бомбардуванні підтриманих Анкарою повстанських сил. Тоді відбулася доволі жорстка конфронтація урядів, що супроводжувалася взаємним накладенням санкцій та дипломатичними звинуваченнями. [67; 50; 4]

Однак вже у 2016 році у дипломатичних взаємин почалася повільна деескалація, закономірною точкою якої стала так звана Сочінська конференція 2017 року, в якій очільники Росії, Туреччини та Ірану встановили домовленості про замороження сирійського конфлікту та розподіл сфер впливу у регіоні Близького сходу. Саме тоді, вірогідно, і був встановлений поточний формат російсько-турецький взаємовідносин, який можна охарактеризувати як діалектичне протистояння, що одночасно передбачає обмежену взаємно визнаними рамками конкуренцію за вплив та протистояння, але в той же час не виключає регулярного умиротворення або точкової кооперації через надто тісну взаємозалежність обох країн та/або єдність цілей. Подібна ситуація була характерна для взаємовідносин Сполучених Штатів та Радянського Союзу, конфлікт яких закономірно зумовлював наявність спільних інтересів та вимушену кооперації задля їх досягнення, що найкращим чином дослідив Томас Шелінг у своїй визначній праці «Стратегія конфлікту». Нерідко взаємовідносини такого роду називають «Frenemies» або «заклятими друзями». [87; 4]

Цей тип взаємодії держав буде регулярно підтверджуватися наступними кризами в російсько-турецькому партнерстві в Сирії, що буде супроводжуватися в тому числі прямими бойовими зіткненнями між експедиційними корпусами обох країн. Найбільш визначними з них стало проведення Туреччиною операції «Оливкова гілка» у 2018 році задля витіснення союзних до російсько-асадівської коаліції курдських сил та операції «Джерело миру» 2019-2020 років, в ході якої армії Москви та Анкари зазнали втрат від прямого протистояння. Після завершення даних конфронтацій між країнами були підписані ряд домовленостей, що включав спільне патрулювання кордонів, демаркацію ліній розмежування проксі-сил та створення спільних комісій задля деескалації напруги. [18; 7; 81]

Іншими визначними точками протистояння та кооперації були Лівія, де Туреччина в 2019 році здійснила пряме втручання у хід громадянської війни на боці демократичної та міжнародно-визнаної коаліція, що воювала проти генерала Халіфи Хафтара, підтриманого Францією та Росією. Тоді активна

фаза війни продовжувалася відносно недовго і здійснювалася переважно силами проксі-військ, включаючи різного роду приватні військові компанії, сам конфлікт завершився черговою його стабілізацією за сирійським сценарієм зі збільшенням впливу Росії та Туреччини в регіоні Північної Африки, який стане важливим плацдармом для експансії на чорний континент, яка була визначена обома державами в якості пріоритету своєї зовнішньої політики. Іншим прикладом став Нагірний Карабах, де в 2020 році Азербайджан за активної підтримки Туреччини повернув під свій контроль захоплену вірменськими сепаратистами територію. В останньому випадку Російська Федерація виступила не в якості сторони зіткнення, а скоріше як медіатор домовленостей між Єреваном та альянсом Баку-Анкара, запропонувавши свою роль гаранта миру та справедливих домовленостей взамін на невтручання на боці свого союзника по ОДКБ Вірменії. Тоді Росія засвідчила повну втрату своєї суб'єктності в регіоні Південного Кавказу, формальність своїх союзницьких зобов'язань та легітимізувала встановлення азербайджансько-турецького альянсу як реальної та домінуючої сили. [67; 52; 61]

Певною мірою відрізняється тип взаємодії у випадку повномасштабної війни Росії проти України, в якій Анкара, як вже було зазначено вище, дипломатично підтримавши Україну, зайняла позицію медіатора конфлікту, вміло балансує між різними сторонами конфлікту задля максимізації своїх економічних, іміджевих та політичних дивідендів. В цьому випадку Туреччина продовжує дотримуватися своєї попередньої стратегії, використовуючи Москву при збереженні формально партнерських відносин.[47]

Виходячи із усього вище вказаного, стає зрозумілим, що Туреччина через своє геополітичне положення є природнім партнером для України, оскільки займає стратегічну позицію для Чорноморського регіону та мезоєвразійської дуги, контроль над якою є гарантією державної реалізації України та захисту суверенітету нашої держави. Починаючи із природньо обумовленого протистояння Російській Федерації, українсько-турецький альянс має колосальні перспективи, враховуючи, що обидві країни мають не лише спільне геополітичне положення, що ідеальним чином доповнює один одного, але і дуже подібне місце у глобальній системі балансу сил, знаходячись у категорії держав, потенціал яких активно набирає свою вагу під тиском глобальних процесів, що зачіпають їх в першу чергу. Також досить очевидно, що саме Туреччина з нинішньою неоосманською доктриною у зовнішній політиці може бути головним партнером для набуття Києвом

суб'єктності при цьому не створюючи взаємних претензій, поля для конкуренції та поважаючи національні інтереси обох країн. [48]

3 Українсько-турецька співпраця: поточний стан і можливості розвитку.

3.1 Чинники українсько-турецького партнерства.

Аналізуючи викладений у попередньому розділі матеріал, можна стверджувати, що Туреччина та Україна є державами, що попри доволі різний історичний та культурний контекст мають чимало спільного у планах геополітичного розташування, поточного місця в ієрархії міжнародної системи та можливих перспектив свого зовнішньополітичного розвитку. Так, обидві країни знаходяться у стратегічно важливих з точки зору геополітики регіонах, які характеризуються тим що знаходяться у точках перетину шляхів сполучення одразу декількох регіонів, що представляють собою найбільш важливі контролю над Євразійським простором місця та водночас зумовлені бути постійними об'єктами гегемоністських претензій зі сторони зовнішніх гравців, а відтак слугуючи постійними точками військово-політичної напруги та нестабільності. З огляду на це, стають зрозумілими причини того що обидві країни зараз знаходяться у стані підйому своєї міжнародно-політичної суб'єктності, оскільки для того щоб зберегти свій суверенітет в умовах зростаючої глобальної конкуренції та задовольнити національні інтереси, вони стають вимушені здійснювати проактивну стратегію, яка в той же час йде наперекір усталеним моделями та системам регіональної взаємодії, котрі формувалися у період, що передував як деглобалізації, так і утвердженню Анкари та Києва як повноцінних акторів у міжнародній системі. [48; 19]

З вище вказаного факту випливає те, що обидві держави є зацікавленими у тому щоб трансформувати усталені міжнародні порядки, при цьому зберігаючи стабільність регіону умовно названому «Мезоевразією», в якому вони знаходяться. Однак беручи до уваги поточні реалії, які характеризуються тісним переплетенням політичних, економічних та військових інтересів різних держав в рамках єдиної всесвітньої системи, можливі дії, спрямовані на задоволення вище окреслених інтересів цих держав стануть об'єктом інтересу зі сторони інших міжнародно-політичних суб'єктів, оскільки на сьогоднішній день будь-яка регіональна трансформаційна активність має свої глобальні наслідки, а особливо у випадку, коли ці зміни здійснюються у критично важливих для балансу сил на Євразійському континенті регіонах. [87]

Відтак, враховуючи співмірність військового, економічного, політичного та дипломатичного потенціалу України та Туреччини, стає зрозумілим, що кооперування та розвиток співробітництва між двома державами повною мірою відповідає їхнім прагненням до того щоб зберегти та підвищити рівень своєї міжнародно-політичної спроможності та зробити спільний регіон Чорноморського басейну одним із полюсів геополітичного тяжіння, тим самим убезпечивши його від обумовленої зовнішніми акторами

нестабільності, тим самим утвердивши безпеку у одному з найбільш потенційно небезпечних місць Євразії.

Розглядаючи більш детально мотиви українсько-турецького співробітництва через призму національних інтересів обох держав можна стверджувати наступне: Україна зацікавлена в подібного роду партнері тому що Туреччина є по-перше, найбільш активним та потужним у військово-політичному плані актором у чорноморському Басейні та суміжних із ним перманентно або потенційно нестабільних через свою стратегічну важливість регіонах Балканського півострова, Кавказу та Близького Сходу, який здатен дати відсіч гегемоністським претензіям історично вкрай ворожої для Києва Російської Федерації, тож комплексне співробітництво з Анкарою у дипломатичній, військовій, політичній та економічній галузях може стати для України потужним фактором у протистоянні з Москвою на тих геополітичних напрямках, до яких на даний момент Україна не має прямого відношення через низку факторів а тому можна стверджувати, що більш активна залученість України у конфлікти в Сирії(2013-дотепер) , Нагірному Карабаху (1990-2021) та Лівії (2011-дотепер) або інших потенційно нестабільних регіонах, де Туреччина сам-на-сам протистоїть Росії, суттєво посприяє послабленню впливу стратегічного ворога та послугує в якості ще одного гібридного фронту в російсько-українському протистоянні, збільшивши тим самим шанси на перемогу у цьому конфлікті. [52]

По-друге, Турецька республіка через свою географічну близькість знаходиться у аналогічному геополітичному та міжнародному становищі, як і Київ, однак знаходиться при цьому в іншому регіональному та історичному контексті, що виключає можливість Туреччини домінувати над Україною, заперечувати суверенітет Києва чи нав'язувати йому свою політичну лінію. таким чином, можна стверджувати, що геополітична близькість держав достатньо серйозна, щоб мати перспективу тісної співпраці, але недостатньо сильна, щоб обумовлювати їхнє злиття. [6]

Із цим зокрема пов'язаний і третя причина зацікавленості України в альянсу з Туреччиною: співпраця між цими двома країнами завжди буде партнерською та рівноправною, залишаючи при цьому кожній країні простір для маневрів та окремішньої політики в силу культурних, географічних та історичних факторів. Зрештою, четвертою причиною є те, що Україна та Туреччина мають абсолютно співставні потенціали та рівні розвитку, а тому можна стверджувати, що обидві держави мають не тільки однакову зацікавленість у різних сферах співпраці, але і те що будь-яке співробітництво

буде паритетним та взаємовигідним, при цьому носитиме характер чітко визначеної контрактами партнерської допомоги. [88]

Якщо підсумовувати загальні засади українського інтересу у альянсі Києва та Анкари, можна сказати, що головним фактором для Києва виступає бажання зберегти свою суб'єктність та окремішність як у протистоянні з Російською Федерацією, так і від потенційного партнера незалежно від рівня інтенсивності контактів, що зумовлено тим, що на поточний момент Україна є тим гравцем, що лише формує свою проактивну стратегію після 30 років статусу об'єкта у системі міжнародних відносин, виборюючи військовим шляхом свою фактичну незалежність. Відзначаючи більш конкретні напрямки зацікавленості України у співробітництві з Туреччиною, можна зазначити те, що остання може стати надійним торгівельним партнером та має колосальний потенціал у сфері військово-технічної співпраці, а в перспективі може стати головним союзником України у зовнішньополітичних акціях Києва в напрямку Африки, Близького Сходу та Центральної Азії, в яких Туреччина на даний момент є потужним та усталеним суб'єктом. [53]

Вірогідні мотиви Туреччини у потенційні співпраці мають дещо інший, однак дуже подібний через геополітичну та глобальні обумовленість характер. З геостратегічної точки зору, Україна для Анкари виступає в першу чергу в якості найбільш перспективного союзника у регіонах Чорноморського басейну та Центрально-східної Європи. Це зумовлено тим що саме Київ на даний момент виступає в якості найбільш суб'єктного гравця в регіоні, який не тільки має достатній для самостійної зовнішньої політики наявний чи можливий потенціал, але при цьому не є політично обмеженим через приналежність до інших міжнародних спільнот таких як Європейський союз, знаходячись при цьому у найбільш відкритому для інших геополітичних напрямків місцерозташуванні. Протистояння України з Росією, що увійшло у особливо гостру фазу положенні лютому 2022 року на додачу до вище зазначених факторів зробило Київ актор світового рівня, рішення якого прямо впливають на зовнішню та внутрішню політику держав-гегемонів та здатні конструювати сучасний та майбутній порядок у глобальній системі балансу сил. [68]

Виходячи з того, що по завершенню війни престиж, амбіції та впливовість України на міжнародній арені суттєво зростуть у порівнянні з довоєнним рівнем, влада Туреччини може вбачати у ній свій європейський аналог багатовекторної суб'єктної держави, що маючи колосальний географічний потенціал, використовує його для балансування між наявними

центрами сили та гібридній експансії з метою становлення новим полюсом тяжіння у довгостроковій перспективі. Наявність такого роду союзника з однієї сторони допомогло б Туреччині діяти більш ефективно на дипломатичній та військово-політичній площині з метою трансформації глобальної системи у більш вигідному для нових гегемонів ключі, в чому Київ, стратегічні інтереси якого не були забезпечені поточною пост-ялтинською системою, однозначно має бути зацікавлений, але також і давало б можливість для партнерського вибудовування власної повноцінної геополітичної сфери впливу навколо чорноморського басейну, що базувалася б на принципах взаємоповаги інтересів, суверенітету та взаємовигідної економічної співпраці.

Не менш важливим є і те, що саме Україна є і залишатиметься природнім союзником Анкари у протистоянні з Росією, яка на даний момент становить найбільшу загрозу для зростаючого турецького впливу за який Туреччина конкурує у декількох регіонах. Важливо також зазначити, що Україна для Туреччини виступає в якості дуже перспективного економічного партнера: проводячи політику експансії капіталу, Анкара зацікавлена у активній участі в повоєнному відновленні України, враховуючи, що остання володіє значним потенціалом у плані розробки корисних копалин, включаючи нафтовий шельф чорного моря та газ, а також у галузі оборонно-промислового комплексу, який в обох країнах є найбільш перспективною складовою національних економік.

Відтак, можна стверджувати, що Анкара, значно більшою мірою, аніж будь-який інший гравець на міжнародній арені, зацікавлений у становленні Києва в якості повноцінного суб'єкта, який би здійснював самостійну проактивну політику, а також був активно залучений у економічну та військову співпрацю задля забезпечення суверенітету як у контексті протистояння з Росією, так і у плані створення нових регіональних систем, що йдуть у протиріччя з наявною глобальною системою співвідношення сил та забезпечують значно більший рівень інклюзії національних держав у міжнародний процес. [77]

Окрім того, повертаючись до тез, описаних на початку цього розділу, варто відзначити, що будь-яка суттєва трансформація на регіональному рівні, включаючи утворення нових альянсів має свої загальносвітові наслідки та, відповідно, реакцію різних глобальних сил, що можуть бути зацікавленими або незацікавленими у ній. Тим більше це твердження стосується тих регіонів, які історично були точками перетину різних експансивних тенденцій через свою вигідність для континентальної домінації. Створення українсько-турецького альянсу продемонструватиме появу колективної сили, яка стане новим

фактором сили у регіоні центральноевразійської вісі та прилеглих до неї регіонах, що з однієї сторони заперечить претензії на монополію влади історично усталених акторів як Російська Федерація або Франція, але з іншої сторони, стане надійним запобіжником у ескалації конфліктів у цьому перманентно-нестабільному регіоні, оскільки суб'єктність держав-лімітрофів, за визначенням американських геополітиків, не даватиме можливості іншим євразійським гравцям здійснювати свою експансію, тим самим провокуючи конфлікти між собою.

Оперуючи категоріями класичної геополітики, можна стверджувати, що такого роду альянс вигідний не тільки самим його учасникам, але і так званім «морським державам», інтересом яких є недопущення євразійської континентальної інтеграції та пошук союзників у зоні «Рімленду», до якого і належить регіон навколо басейну Чорного моря. Оскільки на даний момент, головними силами, що реалізують євразійський інтеграційний проект є Російська Федерація, Китайська народна республіка та деякі внутрішні сили у складі Європейського союзу, можна стверджувати, що саме вони і будуть головними противниками українсько-турецького стратегічного альянсу, натомість Сполучені Штати Америки та Велика Британія як основні «таласократії» можуть виступати в якості головних союзників у протистоянні з ними та укріпленні альянсу держав центральноевразійської осі, головними ініціаторами якого мають бути Київ та Анкара.[43]

Враховуючи той факт, що наслідки реалізації спільного геополітичного проекту цих двох держав будуть вирішальними для побудови нової системи євразійських, а відтак і глобальних взаємовідносин, остаточно утвердивши багатополярну парадигму нового світоустрою, має сенс розглянути сукупність факторів, які активно сприяють та, навпаки, заважають розбудові українсько-турецького стратегічного співробітництва. До категорії перших чинників можна віднести такі пункти:

1. Географічне положення. Знаходження в однаково стратегічно важливих місцях для континентального балансу сил, що розташовані на «мезоевразійській» осі Хельсінкі-Київ-Анкара-Ері-Ріяд, яка умовно розділяє західну та центральну частини Євразійського континенту, будучи умовною в історико-культурному та реальною в політичному планах межею між Європейською зоною впливу та Великою Азією, Україна та Туреччина мають спільні точки дотику у регіонах, що прилягають до базового для їхньої геополітичної активності басейну Чорного моря. Динаміка історичного та військово-

політичного процесу на даних територіях змушує обидві країни взаємодіяти між собою задля забезпечення хиткої стабільності та захисту власних кордонів від потенційних ризиків, зумовлених нестабільністю «Євразійських Балкан», в епіцентрі котрих вони розташовані. Окрім спільних інтересів, спричинених специфікою мезоєвразійського регіону, обидві держави сполучені між собою Чорним морем, при цьому не маючи одна до одної жодних територіальних претензій.

2. Другим фактором, що стимулює зближення Києва та Анкари є процеси глобальних трансформацій. Котрі, з огляду на вказані геополітичні реалії, органічним чином зачіпають екзистенційні інтереси двох держав, примушуючи їх до активної зовнішньої політики, в проведенні якої вони можуть послуговуватися допомогою одна одної.

3. Спільні загрози, що закономірно витікають із попереднього пункту, будуть головним стимулятором до розвитку українсько-турецької співпраці. Такою загрозою в першу чергу виступає Російська Федерація, яка своєю агресивною риторикою та реалізованою політикою заперечує право України на суверенітет та претензії Туреччини на роль регіонального гегемона та домінуючого актора у регіонах Близького Сходу, центральної Азії, Кавказу та Африки, які Москва розглядає виключно в якості своїх монопольних зон впливу. Важливо те, що задекларовану політику експансії Росія здійснює виключно військовим, шляхом, повністю ігноруючи норми міжнародного права, свідченням чого є проксі-війни проти Туреччини у Лівії та Сирії та. Зрештою, повномасштабне вторгнення в Україну. Іншими потенційними загрозами для Анкари та Києва можна назвати фактор «тліючої» нестабільності у сусідніх регіонах Балканського півострова, Західної Азії, Кавказу та, можливо, території Російської Федерації у випадку її політичного колапсу. Розгортання на даних теренах війн спричиняють виклики для обох країн у вигляді тероризму, експансії значно більш потужних геополітичних гравців до кордонів України та Туреччини або перекидання бойових дій на їхні території, а тому обидві держави зацікавлені у спільній та проактивній політиці задля підтримання миру та вигідних умов міжнародної взаємодії на прилеглих до них територіях.

4. Виходячи із попереднього пункту, можна стверджувати, що спільні ризики обумовлюють наявність спільних стратегічних інтересів, що за наявності політичної волі можуть бути не менш суттєвим фактором розвитку партнерства між державами. Такими зокрема є поперше, побудова нової системи безпеки у регіоні Чорноморського басейну, яка б забезпечувала національні інтереси обох держав та гарантувала стабільність кожній країні регіону. По-друге, нейтралізація зовнішніх агресивних впливів, що посягають на інтереси та суверенітет України та Туреччини, в першу чергу зі сторони Російської Федерації, але також і інших міжнародно-політичних акторів, які виступали в якості бенефіціарів попередньої системи, котра заперечувала суб'єктність Києва та Анкари. З даної тези випливає третій аспект спільних інтересів цих держав, який полягає у тому, щоб трансформувати глобальну систему та загалом парадигму міжнародних відносин у більш інклюзивному та чутливому до інтересів малих або нових акторів форматі. Та, зрештою, четвертим пунктом дотику інтересів держав є взаємна зацікавленість у політичному, військовому та економічному розвитку. Оскільки дві країни знаходяться приблизно на однаковому рівні, вони здатні забезпечувати певні інтереси одна одній на рівноправних засадах, враховуючи, що Україна і Туреччина володіють всіма тими ресурсами, які доповнюватимуть військовий та цивільний потенціал один одного.

5. Та, зрештою, останнім за переліком, але першим за значимістю, є такий суб'єктивний фактор як наявність політичної волі у еліт обидвох країн до розвитку співпраці. Попри усю свою геополітичну, військову та економічну доцільність створення інституціоналізованого альянсу Києва та Анкари ніколи не було і не є на даний момент усталеною ідеєю у політичному дискурсі обох держав, а тому, якщо проаналізувати історичну динаміку розвитку українсько-турецьких взаємовідносин, стає очевидним, що партнерство завжди було ситуативним, а його розвитку здійснювався відповідно до зовнішніх обставин та під тиском глобальних факторів, залишаючи його на рівні ситуативного та точкового співробітництва, а тому буде правильним стверджувати, що поглиблення та усталення надійного стратегічного альянсу Києва та Анкари цілком залежить від того, якою мірою влада держав вирішить його розвивати. На даний момент, перспективи у цьому напрямку доволі позитивні, оскільки в Туреччині при владі закріпилася коаліція Реджепа Тайїпа Ердогана, що здійснює проактивну та багатовекторну зовнішню політику, в якій східноєвропейський та

чорноморський регіони виступають в якості одних із ключових для співпраці. В Україні ж влада не має чіткої державоцентричної парадигми геополітичного розвитку, як вище описаний «неоосманізм» Ердогана, однак демонструє більшу у порівнянні з попередніми президентами зацікавленість у розвитку нових напрямків зовнішньої політики, а особливо до регіональної інтеграції, свідченням чого є створення так званого «Люблінського трикутника» та нарощування багатосторонньої співпраці із Турецькою республікою, яке вийшло на особливо високий у кількісних та якісних вимірах рівень з початком повномасштабної російсько-української війни, що окремо доводить вірність тези про об'єктивну зумовленість потреби в українсько-турецькому стратегічному альянсі та її характеристиках, які певною мірою були продемонстровані у контексті воєнної співпраці.

Розглянувши ті чинники, що максимально сприяють побудові українсько-турецького союзу, однозначно варто перейти до розгляду та аналізу тих факторів, котрі підривають інтеграційні тенденції у довгостроковій та короткостроковій перспективах. До таких можна віднести:

1. Абсолютно різний історико-культурний контекст, в яких історично перебували та перебувають дві країни, оскільки Туреччина є ісламською країною з тюркською етнічною культурою, в той час як Україна це християнська європейська держава зі слов'янським населенням. Попри знаходження у одному геополітичному макрорегіоні, схожість рівнів розвитку та національних інтересів, Україна та Туреччина мають абсолютно різну історію та культуру, що демонструється на всіх рівнях життя: від побуту громадян до політичної культури, що в свою чергу обумовлює абсолютно різне світосприйняття, суспільний менталітет, пріоритети, уявлення та моделі соціально-політичної діяльності, а відтак потенційно може стати причиною непорозумінь та різниці у пріоритетах.

2. Із останнього твердження закономірним чином впливає інший фактор, що заважає зближенню Києва та Анкари. Різниця цивілізаційний вимір двох країн історично став і продовжує бути причиною того, що політичний дискурс в кожній із цих держав історично більшою мірою вкорінений у інші геополітичні виміри та регіони, аніж у чорноморську орієнтацію. Оскільки Туреччина є

мусульманською країною, її суспільно-політичний дискурс, що і породжує зовнішню політику, зацентрував свою увагу на таких самих мусульманських державах Близького Сходу, Північної Африки та Центральної Азії, в той час як Східна Європа залишається поза увагою через відсутність відповідного історичного та ідентичнісного навантаження. В той же час Україна з 2014 року взяла курс на євроатлантичну інтеграцію в якості головного та єдиного пріоритету своєї зовнішньої політики, що суттєво обмежує можливості геополітичних маневрів а тим паче таких, як створення нового союзу, який би вимагав більшого рівня стратегічної суб'єктності та радикальної зміни геополітичних орієнтирів та пріоритетів.

3. Третьою причиною, яка суттєво гальмує розвиток інституціоналізованого партнерства Києва та Анкари є недостатній рівень розвитку в економічному, військовому та політичному планах, який би гарантував країнам достатню потугу для повноцінної самодостатньої політики в якості нових полюсів тяжіння сили. На сьогоднішній момент обидві країни залишаються в занадто залежними від зовнішніх гравців та обставин як у плані своєї зовнішньої, так і у плані внутрішньої політики, аби здійснювати кроки для чорноморської інтеграції. Крім того, у цьому контексті варто наголосити, що ланцюги взаємозалежностей та усталені партнерські зв'язки у багатьох сферах вже сформовані для обох країн і, відповідно, чимало ніш потенційної співпраці між ними вже зайняті іншими гравцями, розривати взаємозалежності з якими задля нового альянсу представляється надзвичайно нераціональним та ризикованим.

4. Зрештою, четвертим і, вірогідно, найбільш важливим фактором, який заважає створенню українсько-турецького альянсу є відсутність стабільного консенсусу в політичних полях обох країн щодо такого рішення. Українська політична система на даний момент не має інституціоналізованої еліти та перебуває у стані невизначеності у питаннях подальшого стратегічного розвитку, а тому через наявність потужного євроатлантичного лобі та загрози реваншу проросійських та ізоляціоністських не може виступати в якості надійного партнера для довгої та стратегічної співпраці з Туреччиною. Натомість Турецька влада більшою мірою зосереджена на відносинах з мусульманськими країнами, аніж у експансії на східноєвропейський простір, а Україна не розглядається в якості повноцінного суб'єкта через невизначеність

подальшого політичного курсу поза євроатлантичною інтеграцією зі сторони керівництва нашої держави.

Отже, виходячи з усього описаного вище, стає зрозумілим, що потенціал українсько-турецького стратегічного партнерства є доволі великим з огляду на наявні геополітичні реалії та глобальні трансформаційні процеси, однак має чимало перешкод, котрі не дозволяють повною мірою даний потенціал реалізувати, а тому, для того щоб випрацювати чіткі рекомендації та механізми з його розвитку, вважаю за необхідне більш детально дослідити динаміку змін, поточний стан та потенційні можливості співробітництва між Україною та Туреччиною в різних галузях.

3.2 Історична динаміка українсько-турецької співпраці.

Україна та Туреччина мають доволі давню історію дипломатичних взаємин, котра почалася ще в часи точкового та конфліктного співробітництва між Гетьманською державою та Османською імперією, найбільшого розквіту взаємини між якими досягли за часів Гетьмана Петра Дорошенка, який намагався укласти договір про протекторат Високої порти над тогочасною Україною. Ці ініціативи, на думку українських істориків. Включаючи Михайла Грушевського, були розцінені в якості однієї з найкращих перспектив тогочасної козацької державності, яка могла б завдяки союзу з Туреччиною успішно вийти з історичної кризи під назвою «Руїна». У модерній історії відносини між державами були ознаменовані тим. Що саме Османська імперія як частина пронимецького альянсу держав в Першій світовій війні була однією з небагатьох держав, що визнали незалежність

Української Народної Республіки, та встановила з нею дипломатичні відносини у 1918 році. [29]

Однак історію сучасних взаємовідносин Туреччини та України варто почати прослідковувати з 1991 року, коли Україна проголосила свою незалежність після розвалу Радянського союзу та була визнана Турецькою республікою 16 грудня того ж року. Від початку своєї незалежної зовнішньої політики Україна не розцінювала Туреччину в якості свого основного партнера, тож відносини розвивалися з малою інтенсивністю та не були в акценті уваги політикуму обох держав. Ситуація змінилася у 2014 році, коли регіони, що оточують Туреччину, стали чинниками глобальної нестабільності.

Для якнайкращого вивчення динаміки українсько-турецьких відносин вважаю за необхідне представити хронологію еволюції та поглиблення співробітництва між країнами, базуючись на хронології заключення міжнародних договорів. Її можна умовно поділити на три етапи, відповідно до змістового навантаження та історико-політичного контексту.

1. 1992-1999 роки: початок добросусідського співробітництва низької інтенсивності.

Згідно з офіційними джерелами, він формально був ознаменований тим, що у 1992 році було підписано Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Туреччиною. Цей договір заклав основи для подальшого розвитку двосторонніх відносин. 3 лютого 1992 року був підписаний Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Туреччиною. Вже у квітні того ж року в Києві було відкрите Посольство Туреччини, а 3 січня 1993 року Україна відкрила своє посольство в турецькій столиці. Тоді ж в Туреччині розпочали свою роботу два генеральних консульства України: одне знаходиться у Стамбулі, а інше- в Анталії. Туреччина ж представляє свої інтереси в Україні з однієї сторони посольством у Києві, а з іншої-генеральним консульством, що розташовано в Одесі. Вже в той самий рік було підписано Угоду про співпрацю в галузі торгівлі та економічних відносин, котра сприяла розвитку економічного співробітництва між Анкарою та Києвом. У 1994 році було підписано Угоду про співпрацю в галузі освіти, культури та науки, що сприяла розвитку культурного співробітництва між двома країнами. З часом такого роду партнерство переросло у вже більш серйозні галузі і 1999 року було підписано Договір про співпрацю в галузі безпеки, що заклав основи для подальшого розвитку військового співробітництва між двома країнами. [15; 26; 59; 94]

2. 2000-2014 роки: період, що характеризується поглибленням точкової та прагматичної співпраці у різних галузях.

Як зазначено на офіційному сайті Генерального консульства України у Стамбулі, попередньо зазначені домовленості були поглиблені, коли у 2004 році був розроблений спільний план дій з розвитку політичного співробітництва між урядом Турецької Республіки та Кабінетом міністрів України. Окрім цього, класичним прикладом співпраці цього періоду став підписаний у 2005 році Договір про співпрацю в галузі транспорту та зв'язку. Дана угода сприяла розвитку транспортної та телекомунікаційної інфраструктури між двома країнами. А вже 2010 року було підписано Договір про стратегічне партнерство між Україною та Туреччиною, який відіграв дуже важливу роль у подальшій співпраці, оскільки закріпив статус України та Туреччини як стратегічних партнерів. Також, говорячи про цей етап розвитку турецько-українських взаємовідносин варто відзначити те, що тоді, у 2011 році була створена низка наднаціональних органів, що були покликані координувати спільну міжурядову політику задля поглиблення співпраці. Такими були зокрема Стратегічна рада високого рівня (СРВР), яка вважається найвищим органом між Україною та Туреччиною, що формулює стратегію і основні напрямки двосторонніх відносин і злагоджує реалізацію важливих проєктів у різних площинах співробітництва. Дана інституція формально очолюється президентами обох країн, зустрічі яких за можливості проводяться щорічно. Цей механізм довів свою дієвість та актуальність, оскільки, як зазначається на сайті Міністерства зовнішніх справ України, Перше засідання Стратегічної ради високого рівня між Україною і Турецькою Республікою відбулося 22 грудня 2011 року в Анкарі, друге – 13 вересня 2012 року в Києві, третє – 9 жовтня 2013 року в Анкарі, четверте – 20 березня 2015 року в Києві, п'яте – 9 березня 2016 року в Анкарі, шосте – 9 жовтня 2017 року у Києві, сьоме – 3 листопада 2018 року у Стамбулі, восьме – 3 лютого 2020 року у Києві. Іншим органом подібного роду виступає Група стратегічного планування (ГСП) під головуванням міністрів закордонних справ України та Турецької Республіки є механізмом підготовки до проведення засідань Стратегічної ради високого рівня. Її діяльність доповнює Міжурядова комісія з торговельно-економічного співробітництва проводиться на регулярній основі під керівництвом визначених урядами України і Туреччини співголів. Останнє, 11-те засідання Комісії відбулося в Анкарі 12 квітня 2018 року.[15; 26; 59; 94]

Та особливо важливу роль в контексті українсько-турецького співробітництва в поточних реаліях відіграє Спільна комісія з питань

оборонно-промислового співробітництва під головуванням заступників міністрів оборони України та Туреччини теж проводиться регулярно за домовленістю сторін, її 7-ме засідання відбулося в Києві 22-23 січня 2020 року. [81]

Отже, можна стверджувати, що період 2000-х років заклав дійсно надійну основу для партнерства Києва та Анкари, яке стало особливо актуальним для обох країн в наступний період.[15]

3. 2014-2023 роки: нарощування стратегічного співробітництва в умовах глобальної нестабільності.

Саме цей період був критичною точкою, яка засвідчила об'єктивну потребу у створенні українсько-турецького альянсу, оскільки в цей відрізок історії глобальні процеси почали змушувати обидві країни вийти за рамки ізоляціоністської та об'єктної парадигми і прийняти активну та силову участь у формуванні нового балансу сил задля забезпечення своєї недоторканості та інтересів. Позиція Туреччини щодо російсько-українського конфлікту була описана у попередній главі, тут же будуть представлені узагальнені аспекти співробітництва у визначеній історичній рамці. Як зазначав автор поточної статті у своїй попередній праці, присвяченій зовнішньополітичному курсу сучасного турецького керівництва: Анексія Криму Росією в 2014 році та подальша гібридна агресія Москви проти України призвели до погіршення безпекової ситуації в Чорноморському регіоні. Це, у свою чергу, стало поштовхом до зміцнення відносин між Україною та Туреччиною, котра, будучи країною Чорноморського басейну, побачила у подібних діях зростання загрози своєму впливу та порушенню балансу сил в регіоні, оскільки Кримський півострів є ключовою стратегічною точкою для військової домінації у Чорному морі. [29; 94]

Відповідно, Анкара від самого початку кризи зайняла послідовну проукраїнську позицію, дипломатично підтримуючи Україну та її територіальну цілісність, при цьому уникаючи прямої конфронтації з Москвою і не долучаючись до європейських санкцій проти РФ. В подальшому співробітництво між Києвом та Анкарою виходитиме на нові щаблі, чому активно посприятиме зростання дипломатичної та військово-політичної напруги між Росією та Туреччиною, які почнуть конкурувати за вплив у регіонах Північної Африки, Центральної Азії та Близького Сходу. Більш детально питання співробітництва між двома Україною та Турецькою Республікою будуть висвітлені в подальшому розділі, однак, якщо коротко охарактеризувати еволюцію українсько-турецьких відносин на цей період,

можна стверджувати, що вони характеризуються високим рівнем довіри та взаєморозуміння, оскільки дві країни є стратегічними партнерами та активно співпрацюють у різних площинах, включаючи політику, економіку, культуру, безпеку та оборону. Однак найкращим чином сутність сучасних українсько-турецьких взаємовідносин сформульована в синопсисі Міністерства закордонних справ України:

«Відносини між Україною та Туреччиною динамічно розвиваються у дусі довіри, добросусідства та стратегічного партнерства в рамках як двосторонніх, так і багатосторонніх механізмів і спрямовані на забезпечення підтримки і взаємовигідного співробітництва та встановлення безпеки і стабільності у Чорноморському регіоні. Сторони вживають заходів задля поглиблення взаємодії в торговельно-економічній, безпековій, оборонно-промисловій, освітній, науковій та інших сферах. ... Динаміка контактів вищого рівня в рамках політичного діалогу між Україною і Турецькою Республікою є високою, оскільки держави перебувають в орбіті інтересів одна одної як завдяки географічному розташуванню та активним міжлюдським контактам, так і з огляду на прагнення сторін розвивати взаємовигідну співпрацю в економіці і торгівлі, транспорті, енергетиці, оборонній промисловості тощо.»[74]

Розглянувши динаміку та загальний стан політичної взаємодії між Україною та Туреччиною, варто присвятити більшу увагу таким деяким сферам партнерства, які через свою специфіку мають особливе значення. Такими зокрема є економічна співпраця, військово-технологічна співпраця та взаємодія у глобальних організаціях.

3.3 Позиція Туреччини щодо російсько-українського протистояння.

Починаючи з 1991 року, коли Україна відновила державну незалежність, дипломатичні відносини нашої держави з Туреччиною були відносно малоінтенсивними, не маючи під собою жодного стратегічного або принаймні політичного фундаменту, через що обидві країни одна для одної залишалися невідомими, будучи більше сконцентрованими на партнерстві із євроатлантичним блоком, аніж із регіональними союзниками.

Однак, коли монополярна система міжнародного балансу сил зазнала перших ознак кризи і геополітична ситуація почала змушувати такі країни, що знаходяться на «розломі геополітичних плит» займати все більш активну позицію в глобальних процесах, щоб відстояти свої національні інтереси. Так, коли почалася Арабська весна, котра дестабілізувала Близькосхідний регіон, Анкара почала активно втручатися у регіональний баланс сил, намагаючись збільшити свою міжнародну вагу та забезпечити власну державу від можливих ризиків. Натомість Україна була включена у глобальні процеси завдяки тому що перша прийняла на себе удар зростаючого російського імперіалізму, котрий вчергове продемонстрував себе шляхом анексії Кримського півострова

та початку гібридної війни проти України, що вилилася у військове протистояння на Донбасі. Враховуючи те, що Туреччина на той момент взяла курс на активне втручання у міжнародні процеси та підтримання безпеки у прилеглих до неї регіонах, початок російсько-українського протистояння не міг оминати увагу Анкари. [72]

Крім того, важливо брати до уваги і те, що захоплення півострова прямо порушувало баланс сил в одному з двох доступних Туреччині морських басейнів на користь Російської Федерації, в той час як вторгнення на Донбас створювало негативний прецедент для розвитку сепаратизму у самій Турецькій республіці, особливо з огляду на початок громадянської війни в Сирії. Тоді уряд Реджепа Ердогана зайняв рішучу дипломатичну позицію у питаннях російської агресії, засудивши як анексію Криму, так і ескалацію війни на Донбасі, доєднавшись до відповідних заяв міжнародної спільноти та голосувань в ООН, при цьому не приєднавшись до санкцій, введених Сполученими Штатами та Європейським союзом.

Враховуючи, що міжнародна активність як Російської Федерації, так і Анкари починаючи з цього моменту лише зростала і періодично переходила у конкурентну або відверто конфронтаційну фазу через гегемоністські прагнення країн у регіонах Близького сходу та Північної Африки, налагодження стратегічних зв'язків із Києвом стало для турецької влади закономірним кроком у збільшенні свого потенціалу для тиску на Москву. Так, перша домовленість між державами відбулася у 2015 році, коли у Києві президенти Ердоган та Порошенко домовилися про співробітництво у фінансово-економічній галузі, однак реальною темою розмови була успішна пропозиція Ердогана про введення турецького миротворчого контингенту на Донбас у випадку, якщо Україна погодиться на заморожування конфлікту. [26]

Крім того, тоді була виділена гуманітарна допомога в розмірі 10 мільйонів доларів, спрямована на побудову житла кримським татарам, що були змушені емігрувати з окупованого Криму через переслідування російського режиму. Попри те, що подібне рішення так і не було ухвалено українською владою, Туреччина все одно прийняла участь у деескалації війни на сході. Коли надіслала свій не військовий контингент до складу спеціальної моніторингової комісії ОБСЄ. Коли ж міжнародні дискусії торкалися теми позиції Туреччини щодо підтримки тієї чи іншої сторони конфлікту, Анкара давала однозначну відповідь, як на приклад, виражені тодішнім міністром закордонних справ Мевлютом Чавушоглу у 2017 році: «Ми підтримуємо

територіальну цілісність України та Грузії. Ми не визнаємо анексію земель України».[98]

Не менш важливим було і те, що саме Туреччина стала одним з найбільш активних учасників «Кримської платформи», дипломатичного майданчику, створеного українською владою у 2021 році для консолідації зусиль міжнародної спільноти задля вирішення проблеми реінтеграції Кримського півострова. З того часу, зустрічі лідерів обох країн стали регулярними, а зміст їхніх розмов все більш серйозним, а тому закономірним стало рішення про початок військово-технологічного співробітництва Києва та Анкари у 2019 році. Тоді між державами було ухвалений комплексний договір, головними пунктами якого стало створення на території України спільного підприємства у галузі високоточної авіаційної зброї та ракетно-космічних технологій, сторонами якого стали компанії «Укрспецекспорт» та «Bayraktar defence», що спеціалізується на виготовленні бойових безпілотних апаратів, котрі зазнали доволі широкого та успішного використання для знищення російських військових проксі-сил у Сирії та Лівії. Домовленість якраз і передбачала запуск серійного виробництва цих та подібних до нього безпілотних літальних апаратів. [63, 26]

Наступним закономірним кроком по зближенню двох країн стало підписання значно більш широкого договору у 2020 році. Нові домовленості передбачали ще більш широке військово-технічне співробітництво, інвестиційну діяльність, культурну співпрацю та торгівлю, договір, зокрема включав у себе допомогу Збройним силам України від Туреччини на суму 36 мільйонів доларів. [26]

Окремо слід відзначити позицію турецької влади щодо кримських татар, які розглядаються на рівні власної діаспори: Анкара висловлює однозначну підтримку Меджлісу Кримськотатарського народу, члени якого проводять регулярні зустрічі із турецькими посадовцями, що здійснюють дипломатичну та фінансову підтримку кримськотатарської спільноти, в тому числі виражаючи протест проти переслідувань кримськотатарських активістів ФСБ Росії.[72]

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року Туреччина зайняла неоднозначну, проте надзвичайно вигідну для себе позицію. З однієї сторони, зайнявши однозначно проукраїнську позицію в галузі дипломатії і забезпечуючи Україну як великими обсягами гуманітарної допомоги на початку війни, так і негласними поставками за заниженими цінами зброї, проте з іншої, не вводячи жодних

санкцій щодо Російської Федерації і використовуючи їх задля власного економічного зростання, Анкара обрала собі стратегію активного нейтралітету, з перших тижнів війни виступаючи в якості медіатора конфлікту та надаючи площадку для його мирного врегулювання, тим самим не тільки підвищуючи свій державний престиж на міжнародній арені, але і прямо збільшуючи свій геополітичний вплив на регіон Чорноморського басейну та Східної Європи. Одним з найбільших досягнень турецької влади у даному контексті стало укладення так званої «Зернової угоди» про регуляцію експорту українського зерна в умовах війни до країн Африки, що було актуальним питанням не тільки і не стільки регіональної, скільки глобальної повістки, оскільки прямо стосувалося всесвітньої проблеми голоду та стабільності країн Глобального Півдня.[5; 72]

Виходячи з цього, можна стверджувати, що Туреччина, займаючи нейтральну позицію, отримує вигоди від обидвох сторін конфлікту, при цьому будучи зацікавленою у перемозі української сторони як сили, що здатна бути її головним союзником у східноєвропейському регіоні та, головне, активно сприяти послабленню впливу Росії як у Чорноморському басейні, так і в глобальному вимірі загалом. Тим не менше, для того, щоб краще зрозуміти те, чому Туреччина проголошує офіційний нейтралітет, не входячи у стадію прямої конфронтації з Росією, варто більш детально розглянути проблему взаємовідносин цих двох регіональних держав, яка є частиною загальної турецької доктрини, що полягає у балансуванні між центрами сили та прагматичній і гнучкій грі на глобальних протиріччях. [48]

3.4 Співпраця держав у цивільних галузях та військове партнерство.

В першу чергу варто відзначити те, що і Україна, і Туреччина є членами одних і тих самих глобальних організацій як МВФ, СОТ, ООН, ОБСЄ, Чорноморська організація економічного співробітництва тощо, проте в деяких випадках вони належать до різних структур. Так, Туреччина є членом Організації ісламського співробітництва, яка виступає доволі важливим майданчиком для її глобальної активності, а також Ради тюркських держав, в якому Україна виступає лише в якості спостерігача. Що ж стосується євроатлантичної інтеграції, Туреччина є давнім членом НАТО, починаючи з 1952 року, а на членство у Європейському союзу претендує з 1989 року, однак безуспішно. Отже, має сенс розглянути поточний стан співробітництва та його перспективи у кожній серед них. По-перше, Україна та Туреччина регулярно підтримають один одного в ООН. Попри те що більшість заяв та голосувань в цій структурі мають суто декларативний характер, послідовна підтримка Туреччиною найважливіших ініціатив щодо захисту територіальної цілісності та інтересів України у протистоянні з Російською Федерацією, починаючи з 2014 року, є важливим дипломатичним актом, що засвідчує однозначність позиції країн, що не належать до так званого «Великого Заходу» суверенітету Києва. Натомість Україна не раз демонструвала однозначну про-турецьку позицію у голосуваннях, що стосувалися турецьких гегемоністських намірів та проведених Анкарою проксі-війн, що зазвичай були спрямовані проти російського впливу. Найбільш яскравим прикладом на користь цієї тези є те, що саме Україна, разом із Пакистаном, Ізраїлем та Туреччиною, стала на сторону Азербайджана під час останньої Карабахської війни та засвідчила

перманентну прихильність турецьким інтересам у регіонах Кавказу та Близького Сходу в рамках інституцій ООН. [96]

Безумовно, позиції країн нерідко можуть радикально відрізнятись, як на приклад у випадку з загострення палестинсько-ізраїльського конфлікту, що триває з 7 жовтня 2023 року, коли Україна стала однією з небагатьох держав, що рішуче підтримали позицію Тель-Авіву та проведення ним неоднозначної з етичної точки зору антитерористичної операції у секторі Газа, в той час як Анкара виступила в авангарді ісламського світу та зайняла найбільш радикальну та активну антиізраїльську позицію. Однак в цьому контексті варто сказати, що між Україною та Туреччиною ніколи не виникало дипломатичних конфліктів, як на приклад у Києва з Варшавою, а протилежність позицій при голосуваннях ніколи не зачіпала екзистенційних інтересів обох країн. Окрім цього, варто зазначити, що президенти обидвох держав, Володимир Зеленський та Реджеп Ердоган, неодноразово закликали світову спільноту до радикальної реформи структури ООН, яка б скасувала пост-ялтинську систему та утвердила новий розподіл повноважень та представництва глобальних інтересів на основах більшої інклюзивності та справедливої паритетності сил. [100]

Переходячи до розгляду інших глобальних інституцій таких як МВФ та СОТ, варто сказати, що держави неоднаково взаємодіють із ними, будучи їхніми членами, Україна значно більшою мірою прихильна до правил вільного ринку, декларованих Вашингтонським консенсусом, та залучена до співпраці із МВФ, аніж Туреччина, котра в наявних реаліях намагається проводити політику економічного націоналізму, протекціонізму, експансії товарів та капіталу в обхід затверджених цими організаціями принципів неолібералізму. Враховуючи, що на даний момент світ знаходиться у стані деглобалізації та, відповідно, економічної регіоналізації та зменшенню інтенсивності економічних контактів та інтеграції, можна сказати, що політика Анкари більшою мірою відповідає дійсним реаліям, аніж політика Києва, котра так і не продемонструвала суттєвого успіху, незважаючи на послідовну реалізацію неоліберальної доктрини. В наявних умовах зміна орієнтації економік обох країн з глобальної рамки на національну та регіональну економічну політику співпраці може стати компенсатором кризи глобальної економіки та суттєво підвищити господарську потугу як Туреччини, так і України. [40]

Найкращим інструментом для цього може слугувати Чорноморська рада економічної співпраці, котра протягом довгого часу була суто консультативною платформою, однак починаючи з лютого 2022 року завдяки

поглибленню співпраці України та Туреччини отримала нові інтенції до інтеграційних процесів. Тоді президенти обох країн оголосили про створення Зони Вільної Торгівлі, яка поширювалася на метали, зернові та олійні продукти, послуги, регулювала тарифи та запроваджувала єдині транспортні системи та встановлені взаємні квоти для експорту важливих для обох країн товарів, які суттєво сприятимуть розвитку їхньої промисловості на взаємовигідних та паритетних основах. З часом до цієї угоди доєдналися інші країни регіону-Грузія, Молдова, Румунія та Болгарія, що демонструє великий потенціал економічної співпраці в регіоні Чорноморського басейну, країни якого поєднані не лише схожим рівнем розвитку та структурами економік, але і геополітичними інтересами. В перспективі інтеграційні проєкти в рамках ЧРЕС можуть перерости в більш тісний політичний та економічний союз, в якому кожен із членів буде виконувати свою роль в якості транзитного та безпекового партнера до інших, створивши союз на зразок середньовічної Ганзи. [16, 40]

Закономірним продовженням теми чорноморської інтеграції буде висвітлення питання про Раду тюркських держав. Цей наднаціональний орган декларує в першу чергу суто культурні основи свого функціонування, покликаний зміцнювати тюркську ідентичність та співпрацю, однак через те, що розселення тюркських народів здійснилося специфічним чином, усі країни-члени знаходяться на одній євразійській геополітичній осі, тим самим формуючи протяжний та майже безперервний пояс від Середземного моря до Китаю, що отримав неформальну назву Туран. Транзитний та геостратегічний потенціал цього об'єднання колосальний, оскільки держави члени знаходяться у центральній для євразійської інтеграції місцевості, маючи вихід до всіх регіонів континенту та покриваючи собою найбільш історично нестабільні точки перетину інтересів континентальних сил та напрямків геополітичних тяжінь. Подібну вісь держав намагалася свого часу реалізувати Україна, збираючи південні країни СНД у альянс ГУАМ, який повинен був конкурувати з Російською Федерацією у проєктах євразійської інтеграції.

Варто відзначити, що отримання статусу спостерігача та подальший розвиток співробітництва із країнами членами може все ж таки здійснити позитивний намір ГУАМу, знищивши російсько-китайську монополію, та посприяти збільшенню впливу як України, так і Туреччини в Центральній Азії та, відповідно, на всьому Євразійському просторі, причому як у цивільних сферах типу транзиту, інфраструктури, економіки, так і в питаннях безпеки і військово-політичної співпраці. Зрештою, важливим залишається питання євроатлантичної інтеграції. Туреччина цілком може сприяти прискоренню

вступу України до НАТО та, будучи однією з найбільш потужних держав альянсу, на рівні з Польщею виступати в якості партнера у модернізації та розвитку військової потуги, в той же час як Україна зможе в рамках НАТО стати головним безпековим партнером Туреччини одразу у декількох регіонах, конкуруючи у них з московським впливом, так і схильної до євразійської інтеграції Франції. [16]

Натомість європейська інтеграція залишається доволі складним питанням для турецького політичного дискурсу, адже, на відміну від України, позиція турецької влади регулярно змінюється і, вочевидь, не буде усталеною та жодним чином не посприяє вступу Туреччини до ЄС у найближчому майбутньому, що попри усі недоліки, має свої позитивні сторони, оскільки відкриває для обох країн певну можливість до політичного маневру без політичних обмежень, що накладаються членством у ЄС. Наостанок варто згадати про менш важливу євроінтеграційну структуру, членами якої є Туреччина та Україна, а саме ОБСЄ. Туреччина протягом активної діяльності цієї структури на Донбасі була одним із найбільш проукраїнських членів місії, приймаючи активну роль у медіації конфлікту та встановленню миру у рамках даної організації.

Виходячи з вище викладеного матеріалу, стає зрозумілим, що співпраця Україна та Туреччини в рамках глобальних структур має великий потенціал, однак він має містити під собою прагматичний та надійний базис, яким окрім національних інтересів, що можуть бути реалізованими або нереалізованими залежно від волі політичного керівництва, є економіка та, загалом, господарська співпраця, що історично виступають в якості головного каталізатора інтеграційних процесів між державами та регіонами.

Почати дане дослідження варто з того, що Україна та Туреччина мають давні та міцні торговельні зв'язки. Обидві країни є важливими торговельними партнерами одна для одної. У 2022 році обсяг торгівлі товарами між Україною та Туреччиною склав 6,3 млрд доларів, що на 14,8 % менше, ніж у 2021 році. Експорт з України до Туреччини склав 2,94 млрд доларів, а імпорт з Туреччини до України – 3,36 млрд доларів. Головними чинниками, котрі суттєво сприяють подальшому розвитку торгівлі, роблячи обидві країнами природними партнерами з великим потенціалом можна назвати по-перше, географічну близькість двох держав, що сполучені між собою чорноморським басейном, що є невеликою за площиною та відносно безпечною водоймою, котра. Як відомо, є найдешевшим та найзручнішим шляхом для транспортування великих обсягів товарів; по-друге, економічною специфікою

обох країн, які за своїми якісними показниками знаходяться приблизно на однаковому рівні розвитку, володіючи при цьому розвиненими галузями, що через ряд причин не доступні інший, тим самим маючи змогу взаємно доповнювати ринки одна одної, при цьому не впадаючи у згубну для економік конкуренцію. Зрештою, третім фактором, що сприяє поліпшенню торгівельних відносин є тісна співпраця у інших, неекономічних сферах, яка суттєво поліпшує атмосферу співпраці та взаємної довіри між політиками та підприємцями обох держав. [40; 16]

Однак не менш важливо зазначити, що торгівля між Києвом та Анкарою відзначається деякою нерівномірністю та якісною диспропорцією. Так, експорт України до Туреччини значно переважає імпорт з неї, що в свою чергу обумовлено моделями економік країн: в першу чергу сировинною спеціалізацією господарства нашої держави та відносно низькою якістю промислових товарів, на яких спеціалізується економіка Туреччини у порівнянні з продукцією інших торгових партнерів Києва: в першу чергу держав Європейського союзу. Також важливо зауважити, що торгівля має точковий характер, тобто товарообіг між Україною та Туреччиною має тенденцію до концентрації на окремих групах продукції. Експорт України до Туреччини зосереджений на таких економічних категоріях як метали, зернові та олійні культури і продукти, а натомість експорт товарів з Туреччини до України переважно зосереджений на такій специфічній продукції як машини та обладнання, текстиль та харчові продукти. [58]

У даному контексті має сенс ще раз зазначити, що підписання Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та Туреччиною, що відбулося 3 лютого 2022 року відкриває нові можливості для розвитку торгівлі між двома країнами. Зокрема вона передбачає поступове скасування митних бар'єрів для більшості товарів, що буде сприяти зростанню обсягів торгівлі та створенню нових робочих місць. Таким чином, очікується, що у випадку успішної реалізації та розширення цієї угоди обсяг торгівлі між Україною та Туреччиною зросте до 10 мільярдів доларів США до 2025 року. Цей і подальший можливий прогрес буде можливим у випадку здійснення декількох чинників, а саме, по-перше, подальшому розширенню списку товарів, що ввозитимуться до країн без імпортних мит, що значно спростить операції з імпорту та експорту, при цьому знизивши ринкову вартість продукції; по-друге, збільшення якісних та кількісних показників у виробництві товарів металопродукції, зернових культур та олії зі сторони України та продуктів легкої промисловості та середнього машинобудування зі сторони Туреччини,

та, зрештою, зростанням економіки та збільшення споживацької спроможності ринку обох країн.[58; 40]

Закономірно пов'язаною з розвитком економічної співпраці є зближення національних господарств країн у сфері інвестицій та фінансів загалом, оскільки саме вони є головним ресурсом для економічного зростання. На даний момент відомо, що обсяги інвестицій з Туреччини в Україну за останні роки демонструють стійку тенденцію до зростання. У 2022 році вони склали понад 1 мільярд доларів США, що на 20% більше, ніж у 2021 році. Основні напрямки турецьких інвестицій в Україну – це промисловість, будівництво, сфера послуг, сільське господарство та енергетика. Окрім цього, турецькі компанії активно інвестують в українські промислові підприємства, зокрема в галузі металургії, машинобудування, хімічної промисловості, харчової промисловості та текстилю, створюючи тим самим спільні виробництва із українськими потугами та турецьким досвідом і технологіями. Наприклад, турецька компанія «Бета інжиніринг» у 2021 році заявила про наміри збудувати потужний бітумний завод в Україні заводів в Україні, а турецька компанія «Атаман» є важливим партнером українських компаній у виробництві сільськогосподарської техніки. Іншим показовим прикладом успішного інвестування турецьких компаній в Україну є захід компанії «Тюрк телеком» на український ринок в якості провайдера «Селфон», що на даний момент є одним із лідерів у галузі телекомунікаційних послуг на українському ринку. Переходячи на державний рівень взаємодії, варто також згадати, що Київ та Анкара продемонстрували зразковий приклад кредитної співпраці, коли у 2016 році Туреччина позичила Україні кредит розмір 60 мільйонів доларів на інфраструктурні проекти. Виходячи з цього, можна впевнено стверджувати, що інвестиційна та фінансова співпраця України та Туреччини показала себе доволі позитивно та має значний потенціал, однак повинна розглядатися в контексті інвестицій та співробітництва іншої не менш важливої для функціонування економіки галузі, а саме інфраструктури.[58; 16]

Оскільки обидві держави мають спільні інтереси в таких сферах, як видобувна енергетика, транспортна та транзит товарів, а також однаково зацікавлені у регіональній інтеграції, питання про спільні інфраструктурні проекти є одним із ключових пріоритетів для реалізації потенціалу співпраці. Аналізуючи масив матеріалів в мережі можна стверджувати, що найбільш перспективними напрямками інфраструктурної роботи є, по-перше, будівництво та модернізація автомобільних та залізничних доріг, зокрема, будівництво автомобільного мосту через Дніпро в Києві та залізничного мосту через Дунай у Рені. По-друге, будівництво та модернізація морських портів,

зокрема, модернізація порту Одеса та будівництво нового порту в Чорноморську. По-третє, будівництво та модернізація аеропортів, зокрема, будівництво нового міжнародного аеропорту у Львові. На даний момент заходи з інфраструктурної співпраці активно здійснюються на практиці: турецькі компанії також активно беруть участь у будівництві інфраструктурних об'єктів в Україні. Наприклад, турецька компанія «Йолкар» задекларувала намір взяти активну участь у будівництві автомобільного мосту через Дніпро в столиці в рамках проєкту «Велике будівництво», а турецька компанія «Гелібадем» взяти участь у будівництві міжнародного аеропорту у Львові. Вірогідно, що, враховуючи співвідношення ціни та якості роботи турецьких будівельних компаній, обсяги співробітництва в рамках повоєнного відновлення української інфраструктури будуть значно більшими за вище описані. [58]

Іншою, не менш важливою цариною, в якій обидві країни мають великий потенціал співпраці є енергетична галузь. Окрім того, що на сьогоднішній день Україна має великі можливості у експорті електроенергії до Туреччини, важливою точкою дотику для країн можуть бути спільні проєкти у розвитку видобувної енергетики, зокрема розробки українського шельфу та значних покладів газу у східній Україні, в чому Туреччина має значний досвід та фінансові і технологічні можливості. Іншим важливим пунктом є те що обидві країни, виступаючи в якості транзитних держав у напрямках «Північ-Південь» та «Захід-Схід» претендують на статус регіональних енергетичних хабів. Це відкриває можливості до кооперування у картельні форми за зразком ОПЕК, але в площині транзиту енергетики, тим самим забезпечуючи якнайбільш вигідні ціни обом країнам. Іншою перспективою є побудова нової системи газотранспортної системи-трансанатолійського газопроводу, що може стати ударом по російському панівному становищу в сфері експорту газу на південному напрямку. Також можна згадати про те. Що Україна є однією з небагатьох держав, яка володіє ядерними технологіями, які на сьогоднішній день розцінюються як доволі перспективний напрямок відновлювальної енергетики і сферу, в якій Туреччина проявляє особливу зацікавленість, плануючи побудову ще дві додаткові атомні електростанції, в чому Україна здатна витіснити Російську Федерацію як головного підрядника будівництва, постачальника технологій та палива. [16; 58]

Отже, стає зрозумілим, що економічна співпраця обох країн має дійсно великий потенціал, який однак, може бути реалізований лише у випадку правильної та конструктивної державної політики зі сторони урядів обох країн.[58]

Та вірогідно, найбільш перспективною сферою, в якій якісно суміщаються і політично, і економічна складова співпраці України та Туреччини, при цьому містячи в собі чіткий стратегічний вимір та будучи зумовленою в першу чергу геополітичною дійсністю та глобальними трансформаційними процесами, є царина військового співробітництва та оборонно-промислового комплексу, в якій обидві держави мають значний потенціал та вражаючу базу для розвитку.

Перші контакти у галузі військово-технологічного співробітництва Київ та Анкара встановили ще у 1996 році із підписанням відповідного договору, коли Туреччина стала одним із імпортерів численних запасів українського озброєння, що лишилося в країні в якості радянського спадку. З того моменту обидві держави шли прямо протилежними шляхами розвитку галузі. Туреччина, ка протягом своєї історії була переважно імпортером навіть найбільш базових зразків озброєння поступово нарощувала свій оборонно-промисловий потенціал, особливо в таких проривних галузях як військове суднобудування, легке і машинне мотопіхотне озброєння, ракетне озброєння, реактивна ударна авіація та, зрештою, виробництво військових безпілотних літальних апаратів, найбільш відомим виробником яких є компанія «Байкар», що належить родичу президента Ердогана Сельджуку Байрактару і стала особливо відомою завдяки своїм ударним безпілотникам ТВ-2 «Байрактар», що зіграли надзвичайно велику роль у перших етапах повномасштабної війни між Україною та Росією.[81; 40]

Взяття курсу владою Реджепа Ердогана на мілітаризацію був обумовлений трьома факторами: по-перше, економічною доцільністю, оскільки комплексний розвиток військової галузі дає кумулятивний ефект одразу для декількох економічних сфер, при цьому маючи гарантовану державою рентабельність, по-друге, значно збільшує політичну суб'єктність та безпековий вплив держави на міжнародній арені, адже питання товарообігу зброї в першу чергу носить політичний, а не економічний характер, а по-третє, цей курс відповідав потребам турецької гегемонії, що з часом почне брати активну участь у регіональних проксі-конфліктах, перемога в яких є надзвичайно важливою для безпеки і суверенітету Туреччини. Всі ці причини були і залишатимуться актуальними для нашої держави так само, як і для Туреччини, однак Україна впродовж 1990-х та 2000-х років йшла абсолютно іншим шляхом, притримуючись пацифістської лінії, щорічного зменшуючи свій оборонний бюджет, скорочуючи запаси свого озброєння та згортаючи

оборонне виробництво. Ситуація змінилася у 2014 році, коли почалася гібридна агресія Російської Федерації, що включала в себе окупацію Криму та початок бойових дій на Сході України. Тоді українське керівництво взяло курс на відновлення військового потенціалу та відродження оборонно-промислового комплексу, що однак не набуло достатніх обсягів через переважні сподівання на імпорт озброєння, відсутність політичної волі та такі системні проблеми України, як тотальна корупція. [14; 16]

Таким чином, на момент заключення першої всеохоплюючої та продуктивної домовленості про спільний розвиток військово-технологічного кластеру між країнами у 2016 році, Київ та Анкара опинилися приблизно в однаковій ситуації з паритетним потенціалом, маючи змогу доповнювати виробничі ланцюги один одного. Коли українсько-турецька співпраця довела свою ефективність та актуальність, у 2020 році був укладений значно більш розширений договір про співробітництво у військово-технологічній сфері, який вже передбачав створення низки спільних проєктів та підприємств, включаючи виробництво БПЛА ТВ-2 «Байрактар», що супроводжувався підписанням між міністерствами оборони та промисловості обох держав так званого «Меморандуму про наміри», який передбачав розробку чіткого плану розвитку технологічного співробітництва у сферах виробництва двигунів, суднобудування та авіації. Тоді президент Зеленський дуже влучно сформулював сутність українсько-турецької співпраці на тогочасному етапі: «Ми маємо спільну точку зору і щодо подальшої співпраці у сфері безпеки та оборони, зокрема безпеки на Чорному морі та реалізації євроатлантичного курсу України... Саме співпраця у сфері оборонної промисловості є визначальною для розвитку нашого стратегічного партнерства, і я дуже радий, що сьогодні ми зробили його ще міцнішим»[76]

Тоді ж у спільній заяві очільників двох держав були окреслені основні тези, що характеризують загальний курс українсько-турецької військово-політичної співпраці.

Згідно із інформацією з сайту Офіса президента України, Тоді Туреччина в черговий раз підтвердила свою відданість територіальній цілісності та недоторканості суверенітету України, публічно підтримавши створення та розвиток «Кримської платформи», ініційованої Києвом для деокупації півострова дипломатичним шляхом. У цьому контексті представники Туреччини зазначили свою повну підтримку та активну залученість до будь-яких дій України, спрямованих на повернення контролю Києвом над окремими районами Донецької та Луганської областей та

Кримським півостровом, практичною реалізацією чого, зокрема, стане координація спільних дій задля забезпечення верховенства права та прав людини в окупованому Криму, маючи на увазі публічне засудження переслідування кримськотатарських активістів зі сторони окупаційної російської адміністрації. Більше того, спільна заява декларувала намір вжити заходи задля покращення умов життя та захисту інтересів мігрантів, що через політичні причини були вимушені полишити Крим та переїхати на материкову частину України. У контексті дипломатичного співробітництва було відзначено, що Турецька Республіка всіляко підтримує перспективу членства України у Північноатлантичному альянсі та вітає визнання України в якості партнера з розширеними можливостями. З огляду на це, Реджеп Ердоган заявив, що Анкара продовжить досягненню Києвом усіх необхідних для повноцінного членства в НАТО критеріїв, а також взаємній сумісності ЗСУ і НАТО, у тому числі шляхом проведення відповідних спільних військових навчань. [97]

Тоді ж була відзначена важливість українсько-турецького стратегічного партнерства задля зміцнення миру, безпеки і стабільності в Чорноморському регіоні в рамках регіональних інтеграційних систем та Північно-атлантичного альянсу. На додачу до цього, сторони погодилися надавати особливого значення розвитку всебічного співробітництва між військово-морськими силами двох держав. Задля реалізації вище окреслених пунктів було прийнято рішення про створення нового формату українсько-турецького діалогу з політико-безпекових питань – щорічні зустрічі міністрів закордонних справ і міністрів оборони за формулою «два плюс два» (Квадрига). Окремо було зазначено про вкрай задовільний стан справ та динаміку розвитку партнерства в оборонній сфері і в галузі військово-технічного співробітництва, що на зустрічі отримали нові плани розвитку та розроблені спільні проєкти великого масштабу. [97]

Отже, можна стверджувати, що співпраця двох держав у безпековій галузі знаходиться на надзвичайно високому рівні. З моменту початку повномасштабної війни між Україною та Росією, ступінь партнерських взаємовідносин Анкари та Києва рішучим чином підвищився. Попри свою формально нейтральну позицію, саме Туреччина, як зазначає військово-інформаційний Огук, стала одним із найбільших постачальників озброєння Україні у перші два місяці війни, надіславши Україні велику кількість піхотного озброєння, боєприпасів, машин та навіть реактивної артилерії з касетними боєприпасами, при цьому публічно не розголошуючи обсягів постачання.[65] Після цього Анкара поступово стала одним із головних

торгівельних партнерів Києва у військовій сфері. Так, турецьке стрілецьке озброєння, зокрема кулемети Sanik M2 та розвідувально-штурмові броньовані машини піхоти «Кіпрі» стали важливою складовою українських оборонних та наступальних операцій, а великі обсяги експорту ударних безпілотників «Байрактар», що зіграли велику роль у відбитті російського наступу стали одним із інформаційних символів війни. Успішність українсько-турецької військово-технологічної співпраці доводить і той факт, що турецька компанія «Байкар» у 2022 році публічно оголосила про наміри побудови спільного великого заводу з виробництва ударних БПЛА на території України. Окрім цього, варто відзначити, що на даний момент саме Туреччина приймає активну участь у відновленні військово-морського флоту України, будуючи декілька новітніх корветів на спільних підприємствах. [14; 12]

Остання на момент даної роботи зустріч між очільниками України та Туреччини відбулася 11 березня 2024 року. На ній зокрема, були висвітлені нові формати співпраці між державами, в першу чергу у сфері безпеки та оборонно-промислового комплексу: продемонстровані майбутні українські корвети спільного виробництва та обговорена перспектива нової формули миру між Україною та Росією за посередництвом Туреччини, в якій обидві сторони задекларували свій поточний зовнішньополітичний курс.[14; 97]

Таким чином, стає очевидним всі об'єми українсько-турецького співробітництва та потенціал його подальшого розвитку, який може бути реалізований у рамках подальшої спільної науково-технологічної співпраці та вибудовуванні спільних промислових ланцюгів, які враховуючи співставний рівень розвитку і потенціал оборонно-промислових кластерів двох держав, може бути реалізоване у короткостроковій перспективі на взаємовигідних засадах та, зрештою стати інституціоналізованою формою співробітництва, яка закладе основу для утворення українсько-турецького військового союзу.

Висновки.

Для того щоб підсумувати викладений у представленій науковій роботі матеріал, має сенс розглянути кожну викладену тему у вигляді основних тез.

1. Геополітичне положення України та Туреччини:

- Україна та Туреччина мають важливе геополітичне значення, розташовуючись на перетині Європи, Азії та Близького Сходу.
- Україна є порубіжною країною у геополітичній вісі Росії та Європи, маючи вихід до Чорноморського басейну та Балкан, в той час як Туреччина слугує «мостом» між регіонами Близького Сходу, Кавказу, Середземноморського басейну та Європи.
- Обидві країни мають вихід до Чорного моря, що робить їх важливими акторами в регіональній безпеці.

2. Деглобалізація та її вплив на українсько-турецьке партнерство:

- Деглобалізація веде до посилення регіоналізму та протекціонізму, що може створити нові можливості для українсько-турецького партнерства.
- Обидві країни можуть скористатися деглобалізацією для диверсифікації своїх економік та зменшення залежності від західних ринків.
- Співпраця між Україною та Туреччиною може допомогти їм краще адаптуватися до нових геополітичних та економічних умов.

3. Основні напрямки українсько-турецького партнерства на даний момент:

- Торгівля та економіка: Збільшення обсягів торгівлі та інвестицій між Україною та Туреччиною. Співпраця в таких галузях, як сільське господарство, енергетика, машинобудування, туризм.
- Безпека та оборона: Співпраця в оборонній промисловості, спільні військові навчання, боротьба з тероризмом.
- Енергетика: Співпраця в транзиті енергоресурсів, спільні енергетичні проекти.
- Інфраструктура: Співпраця в розвитку транспортної інфраструктури, будівництво нових транспортних коридорів.
- Культура та гуманітарна співпраця: Співпраця в галузі освіти, науки, культури, туризму.

4. Перспективи українсько-турецького партнерства:

- Українсько-турецьке партнерство має значний потенціал для розвитку, котрий базується в першу чергу на безпекових міркуваннях обох країн та географічне становище.
- Обидві країни мають спільні інтереси та прагнення до зміцнення співпраці з огляду на геополітичні та міжнароднополітичні реалії.
- Деглобалізація може створити нові можливості для українсько-турецького партнерства.
- Для реалізації потенціалу партнерства ключову роль відіграє політична воля керівництва обох держав, що демонструє щорічну динаміку у напрямку зростання.

Таким чином, можна стверджувати, що на даний момент світ знаходиться у періоді нестабільності та трансформації з невизначеним результатом, глобалізація регресує, глобальна система безпеки розбалансована, а держави знову стали основними акторами міжнародних відносин. Російсько-українська війна, що почалася у 2022 році, стала одним з етапів описаної кризи світоустрою і продемонструвала усю небезпеку поточних реалій для України та, ширше, більшості держав світу, що знаходяться на ключових геополітичних точках. Такими державами, зокрема виступають Україна та Туреччина. Обидві країни мають подібне положення на перетині декількох географічних регіонів, що сконцентровані навколо басейну Чорного моря, що стало запорукою відносно схожого історико-політичного положення, котре на поточний момент вимушує як Київ, так і Анкару набувати все більшої геополітичної суб'єктності задля відстоювання національних інтересів на міжнародній арені. Реалії глобалізації підштовхують ці дві держави до співпраці, котра була б взаємовигідною та базувалася на основній геополітичній характеристиці держав- здатності балансувати континентальну систему у ролі медіаторів та транзисторів, але в той же час залишала достатню свободу урядам як для внутрішньополітичного курсу, що б забезпечував суверенітет, так і для зовнішньополітичного маневру. Перші кроки для описаного сценарію були зроблені з початком російсько-українського конфлікту у 2014 році, коли Анкара та Київ об'єднали дипломатичні зусилля для обмеженої протидії зростанню російської імперіалістичної експансії і поступово розвивалися у більш тісну взаємодію у різних галузях, досягши на даний момент своєї максимальної точки підчас повномасштабної війни, що почалася у 2022 році. Загалом, на думку автор наукової роботи, українсько-турецькі відносини мають значний потенціал для всебічного та довготривалого розвитку

Враховуючи невизначеність ситуації в Чорноморському регіоні, Україна та Туреччина мають можливість створити нову систему балансу сил на основі стратегічного партнерства. Це суттєво збільшить вплив обох держав на міжнародну політику та забезпечить їхні інтереси в сфері національної безпеки. Наразі українсько-турецькі відносини, хоча й розвиваються, все ще є ситуативними та нетривкими через відсутність чіткої правової та інструментальної бази. Для реалізації стратегічного партнерства необхідна ґрунтовна державна політика та тісне довгострокове співробітництво. Найперспективнішим напрямком співпраці є взаємна інтеграція. Це передбачає створення широкої та багатогалузевої платформи для довгострокової співпраці з метою встановлення нової системи геополітичного балансу в Чорноморському регіоні, де Анкара та Київ відіграватимуть домінуючу роль. Цей інтеграційний проект потребує надійного фундаменту, який включатиме не лише юридичний, але й практичний взаємозв'язок обох країн. Це може призвести до потенційної взаємозалежності в багатьох сферах, а також до загострення стосунків з деякими глобальними акторами. Проте, водночас, відкриває нові можливості для економічного зростання та розвитку обох країн.

Оптимальними кроками задля розвитку взаємовідносин у визначеному ключі були б такі рішення, названі у використаній у дослідженні роботі автора:

- Створити платформи для постійних консультацій українських та турецьких підприємців та чиновників.
- Підписати оборонний договір з гарантіями взаємної підтримки, створенням спільних військових підрозділів та баз, формуванням єдиного комплексу оборонної промисловості.
- Підписати економічний договір про створення єдиного митного та інвестиційного простору.
- Зафіксувати в ключових документах тез про стратегічне партнерство як пріоритет зовнішньої політики.
- Створити спільний орган для координації та випрацювання зовнішньої політики в Чорноморському регіоні.

Отже, взаємна інтеграція України та Туреччини може стати ключем до нового геополітичного балансу в Чорноморському регіоні, забезпечивши безпеку та процвітання обох країн. Цей процес потребує ретельного планування, тісної співпраці та дипломатичної майстерності, але потенційні вигоди значно переважають ризики.

Список використаної літератури:

1. Андреас Умланд. Яке місце Україна посяде на європейській карті-шість варіантів. // Вокс Україна. Дата оновлення: 04.01.2018. URL: <https://voxukraine.org/velika-geopolitika-yake-mistse-posyade-ukrayina-na-eyevropejskij-karti-shist-variantiv>
2. Аватков В. А. Оборона через лидерство: Турция на кануне референдума о конституции. // Россия в глобальной политике. Дата оновлення: 18.04.2017. URL: <https://globalaffairs.ru/articles/oborona-cherez-liderstvo-turcziya-nakanune-referenduma-o-konstituczii/>
3. Асланова Е. Економічний націоналізм vs. Економічний патріотизм: дві площини національного інтересу. // Бандерівські читання, Київ- 2019. С.260-277. URL: https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/Bandera_VI-1.pdf
4. Атанесян Г. Большая игра, о чем спорят греция и Турция // BBC. Дата оновлення: 29.08.2020. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-53940494>
5. Аулін О. А. Позиція Турецької республіки щодо російської агресії в Україні // Інститут всесвітньої історії національної академії наук. Дата оновлення: 02.05.2022. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/pozytsiia-turetskoi-respubliki-shchodo-rosiiskoi-ahresii-v-ukraini.html>
6. Аулін О. Туреччина в Балто-чорноморському регіоні: минуле і майбутнє // Institute of democratization and development. Дата оновлення: 16.05.2020. URL: <https://institutedd.org/blog/posts/tureccina-v-balto-cornomorskomu-regioni-minule-i-maibutnje>
7. Ахметов Т. Россия и Турция в Ливии: разрушая-строим, борясь-сотрудничаем // Новое литературное обозрение № 132. С. 318-326. 2020. URL: https://www.nlobooks.ru/magazines/neprikosnovennyi_zapas/132_nz_4_20_20/article/22877/
8. Бжезинский, Збигнев Великая шахматная доска. — М.: Международные отношения, 1999.-с.38-42
9. Безансено Б. Париж-Берлин-Москва: новый европейский полюс ? Россия в глобальной политике. // Россия в глобальной политике. Дата оновлення: 06.09.2004. URL: <https://globalaffairs.ru/articles/parizh-berlin-moskva-novyj-evropejskij-polyus/>
10. Бруча М. В. Образ України в сучасному політичному дискурсі. // Київський національний лінгвістичний університет. Київ-2023. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/4870>
11. Брусенцева О. А. Глобальні виклики російсько-української війни. // Балтія паблішінг. URL:

- <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6322/13357-1?inline=1>
12. Будник О. Візит Зеленського до Туреччини: формула миру та співпраці // Укрінформ. Дата оновлення: 11.03.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3838360-vizit-zelenskogo-do-tureccini-formula-miru-ta-spiivpraci.html>
 13. Буза К. А. Зовнішня політика Турецької республіки в контексті внутрішніх та зовнішніх взаємовпливів. // Одеський Національний університет імені І. І. Мечникова. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Buza_Kateryna/Zovnishnia_polityka_Turetsko_i_Respubliky_u_konteksti_vnutrishnikh_ta_zovnishnikh_vzaiemovplyviv.pdf
 14. Вандам А. Геополитика и геостратегия. // Политический ракурс. Санкт-Петербург 2002. URL: <http://flibusta.site/b/204383>
 15. Верховна Рада України. Міжнародні договори (Туреччина). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/c369>
 16. Волович О. Українсько-Турецькі відносини: стан і перспективи. // Фонд Фрідріха Еберта. Одеса 2006. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07861.pdf>
 17. Ганус С. О. Українська фігура на «великій шахівниці». // Науковий вісник УжДУ. Історія №5. Ужгород - 2000. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30493/1/ГАНУС%20С.О..pdf>
 18. Глазунов О. Н. Давыдова Ю. А. Особенности и приоритеты внешней политики Турции в странах Ближнего востока и северной Африки // Общество: политика, экономика, право. Москва 2020. URL: http://domhors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/pep/2020/12/politics/glazunov-davydova.pdf
 19. Гордіюк О.М. Кіпрський конфлікт: історія та уроки для сучасності с. 19-25 . // Одеський національний університет. Київ 2020. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/28368/1/19-25.pdf>
 20. Городня Н. Причини міжнародної «Української» кризи у західному науковому дискурсі. // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. – Вип. 19. – С. 264-274. URL: https://www.researchgate.net/publication/325248564_Pricini_miznarodnoi

[ukrainskoi krizi u zahidnomu naukovomu diskursi The Reasons of International Ukraine Crisis in the Western Academic Discourse](#)

21. Гончаренко Ю. Можливість створення Балто-Чорноморського союзу в сучасних геополітичних реаліях. // Бандерівські читання. Київ 2020. URL: https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Banderivskichytannya_DRUK-3.pdf
22. Греція проти Туреччини: НАТО зупинить конфлікт чи конфлікт зупинить НАТО // Аналітичний центр Adastra. URL: <https://adastra.org.ua/blog/greciya-proti-turechchini-konflikt-zupinit-nato-chi-nato-konflikt>
23. Громенко С. Кримське питання для ООН і Туреччини: Україна має запропонувати реальні механізми // Крим.Реалії. Дата оновлення: 23.09.2021. URL: <https://ua.krymr.com/a/krymske-pytannia-ukraina-oon-turechychyna-mekanzizmu-vidnosyn/31474939.html>
24. Геополітична ситуація Туреччини // Геоінфоцентр. URL: <http://www.geograf.com.ua/library/geoinfocentre/23-countries-styding-tourism/238-geopolitychna-sutyacia-turechuny>
25. Гутерреш наголосив на необхідності реформування міжнародних інституцій // Укрінформ. Дата оновлення: 14.09.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3761005-guterres-nagolosiv-na-neobhidnosti-reformuvanna-miznarodnih-institucij.html>
26. Двостороннє співробітництво/ Туреччина // Почесне консульство України в Бургає. URL: <https://ukrconsulate-burgas.bg/uk/aboutus/about-ukraine/двосторонн-спвробртництво-крани-вропи>
27. Демчишак Р. Основні напрями та пріоритети зовнішньої політики Туреччини в період президентства Реджепа Ердогана. // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. Київ 2020. Випуск 30, с. 130-136. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/30_2020/20.pdf
28. Джонсон створює новий «Євросоюз» і запросив до нього Україну // Телевізійна служба новин. Дата оновлення: 27.05.2022. URL: <https://tsn.ua/svit/dzhonson-stvoryuye-noviy-yevrosoyuz-i-vzhe-zaprosiv-do-nogo-ukrayinu-zmi-2072629.html>
29. Договори з Туреччиною // Генеральне консульство України у Стамбулі. Дата оновлення: 01.09.2020 URL: <https://istanbul.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/2780-acts>
30. За рік до розвалу СРСР Тетчер образила Україну, порівнявши її з Каліфорнією // Телевізійна служба новин. Дата оновлення: 10.04.2013.

- URL: <https://tsn.ua/politika/za-rik-do-rozvalu-srsr-tetcher-obrazila-ukrayinu-porivnyavshi-yiyi-z-kaliforniyeyu-289833.html>
31. Збигнев БЖЕЗИНСКИЙ: Украина — не «пешка», не «ферзь», но очень важная фигура // День. Дата оновлення: 18.05.2004. URL: <https://day.kyiv.ua/ru/article/panorama-dnya/zbignev-bzhezinskiy-ukraina-ne-peshka-ne-ferz-no-ochen-vazhnaya-figura>
 32. Кальніна Д. Шлях Європи та України між двома віхами. // Бандерівські читання. Київ 2020. URL: https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Banderivski-chytannya_DRUK-3.pdf
 33. Карловський Д. Зеленський запропонував Радбезу ООН обговорити в Києві після війни реформу світового устрою // Українська правда. Дата оновлення: 05.04.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/5/7337413/>
 34. Київський казус Джорджа Буша-старшого: ганьба й користь знаменитої промови // Новинарня. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: <https://novynarnia.com/2021/08/01/chicken-kiev-bush/>
 35. Кінець однополярного світу. Через події в Україні єдиного центру сили на планеті більше не існуватиме — виступ експрем'єра Фінляндії в КШЕ // New Voice. Дата оновлення: 14.07.2022. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/cherez-viynu-v-ukrajini-svit-staye-bagatopolyarnim-eksprem-yer-finlyandiji-50256456.html>
 36. Кіянка І. Левицька Н. Популізм і вибори в контексті глобальних змін. // Ефективність державного управління № 65 (2020). URL : <https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/43>
 37. Климівський С. І. Валлерстайн-інший погляд на історію // Wordpress / Дата оновлення: 20.03.2009. URL: <https://vpered.wordpress.com/2009/03/20/klymovsky-wallerstein/>
 38. Книга Ердогана «Более справедливый мир возможен» доступна тепер на руском языке // Yeni safak. Дата оновлення: 31.05.2023. URL: <https://www.yenisafak.com/ru/life/47357>
 39. Комлева Н.А. Турецкий треугольник: возрождение империи // Вестник Московского государственного областного университета. с. 83-105. 2021. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozrozhdenie-imperii-turetskiy-treugolnik/viewer>
 40. Копитін І. Розвиток турецького ОПК: що може бути корисним Україні // Радіо Свобода. Дата оновлення: 14.01.2021. URL: https://lb.ua/blog/ihor_kopytin/475201_rozvitok_turetskogo_opk_shcho_mozhe_buti.html
 41. «Кримська платформа»: глава МЗС Туреччини заявив про посилення взаємовідносин з Україною // Радіо Свобода. Дата оновлення:

- 23.08.2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-turechchyna-spivprazya/31423865.html>
42. Кучеренко Е. Нова зовнішня політика Туреччини: передумови, особливості та уроки для України. // Аналітичний центр ADASTRA. URL: https://adastra.org.ua/blog/nova-zovnishnya-politika-turechchini-peredumovi-osoblivosti-ta-uroki-dlya-ukrayini_1
43. Лахманюк Т. Україна і Турецька республіка: шляхи співробітництва. // Чтиво. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lakhmaniuk_Tetiana/Ukraine_i_Turetska_Respublika_shliakhy_spivrobitnytstva.pdf?
44. Ляхова Ю. Україна – ключ славянських стран к Европе. Кент вспомнил слова Бжезинского // Україна сьогодні. Дата оновлення: 14.07.2021. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ukraine/bzhezinskiy-schital-hto-ukraina-mogla-by-stat-moshchnym-primerom-dlya-rossii-kent-1563686.html>
45. Макрон застеріг від збільшення залежності Європи від США // Українська правда. Дата оновлення: 09.04.2023 URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2023/04/9/7397124/>
46. Макрон заявив про смерть мозку НАТО // Радіо Свобода. Дата оновлення: 07.11.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-macron-on-nato-us-and-turkey/30258586.html>
47. Мамішова Н. Позиція Туреччини щодо російсько-української війни: тактичне маневрування чи стратегічний вибір. // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії № 3 (14). Київ 2022. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/241>
48. Медведь Р. Україна і Туреччина: зближенні в ім'я мирного Чорного моря // Радіо свобода. Дата оновлення: 16.10.2020 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zblyzhennia-ukrajiny-i-turechchyny/30897238.html>
49. Мехдиев Э.Т. Неосманизм в региональной политике Турции // Вестник МГИМО университета. С. 32-38. 2016. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/neoosmanizm-v-regionalnoy-politiki-turtsii/viewer>
50. Надеин-Раевский В. Политика Турции на Ближнем Востоке // Пути к миру и безопасности с. 139-151 2020. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politika-turtsii-na-blizhnem-vostoke/viewer>
51. Ноєвий Ю. Євразійство: розширення геополітичних візій націоналізму. // Бандерівські читання. Київ 2020. URL: https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Banderivski-chytannya_DRUK-3.pdf

- 52.Пасічник Ю. Проблема Нагірного Карабаху // Міжнародні відносини: сучасність і ретроспектива. С. 30-33. 2013. URL: <https://core.ac.uk/download/16422607.pdf>
- 53.Паюк К. А. Україна і Туреччина: на шляху до реалізації стратегічного партнерства. // Грінченко – Сетон міжнародний журнал молодих науковців, 2022, випуск 4. URL: <file:///C:/Users/msi/Downloads/130-Текст%20статті-530-1-10-20220719.pdf>
- 54.Погоріла І. Результат війни РФ проти України вплине на увесь світ, - американський політолог // Уніан. Дата оновлення: 10.09.2023.URL: <https://www.unian.ua/world/zakinchennya-viyni-v-ukrajini-rezultat-napadu-rf-na-ukrajinu-vazhliviy-dlya-vsogo-svitu-12388668.html>
55. Політичні відносини між Україною та Туреччиною // Генеральне консульство України у Стамбулі. Дата оновлення: 01.09.2019. URL: <https://istanbul.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/5471-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-i-turechchinoju>
56. Поляков Л. Економіка України XXI століття: де шукати національного інвестора. // Бандерівські читання, Київ- 2019. С.238-248. URL: https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/Bandera_VI-1.pdf
- 57.Попов Т. Геополітичні перспективи України: модель трьох осей. // Бандерівські читання. Київ 2020. URL: https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Banderivski-chytannya_DRUK-3.pdf
- 58.Посольство України в Турецькій республіці. Політичні відносини між Україною та Туреччиною. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/politichni-vidnosini-mizh-ukrayinoyu-i-turechchinoyu>
- 59.Поточні відносини між Україною та Туреччиною // Генеральне консульство України у Стамбулі. Дата оновлення: 01.09.2020 URL: <https://istanbul.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/5471-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-i-turechchinoju>
- 60.Прокопов В. Геополітика та національна державність України. // Бандерівські читання. Київ 2020. URL: https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Banderivski-chytannya_DRUK-3.pdf
- 61.Противостояние России и Турции в Сирии: большая война никому не нужна // Deutsche welle. Дата оновлення: 02.03.2021. URL: <https://www.dw.com/ru/противостояние-россии-и-турции-в-сирии-большая-война-никому-не-нужна/a-52613114>
- 62.Римленд //Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І.О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. Х. :Право, 2015

63. Рижков М.М. Геополітичний вибір Туреччини: досвід для України // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 93 (Частина ІІ), Київ 2010 URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/622/582>
64. Російсько-українська війна: сучасні та історичні контексти, компаративні рестроспекції. // Український історичний журнал № 4. 2022. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/187251/03-Discussion.pdf?sequence=1>
65. Сабадах А. Б. Боротьба західних демократій з міжнародним тероризмом після 11 вересня 2001 року. // S.P.A.C.E. № 8/2018 - – с.42-46. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/edfe3315-9324-4ded-a1ac-4c78f3c8a2d5>
66. «Світ більше, ніж п'ять»: Туреччина пропонує реформувати ООН // Фокус. Дата оновлення: 17.08.2022. URL: <https://focus.ua/uk/world/525746-mir-bolshe-chem-pyat-stran-turcia-predlagaet-reformirovat-oon>
67. Семенова Г. О. Кемалізм та неоосманізм у зовнішній політиці Турецької республіки. // Донецький національний університет ім. В. Стуса. Вінниця-Чернівці 2021. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Semenova_Hanna/Kemalizm_ta_neoosmanizm_u_zovnishnii_politytsi_Turetskoi_Respubliky.pdf
68. Седляр Ю. Безпекова політика Туреччини у чорномосрському регіоні у постбіполярну добу. // Всесвітня історія № 2(46), грудень 2018. URL: file:///C:/Users/msi/Downloads/Nvmdu_2018_2_13.pdf
69. Синопис міністерства зовнішніх справ Туреччини. URL: <https://www.mfa.gov.tr/synopsis-of-the-turkish-foreign-policy.en.mfa>
70. Сич В. Потенціал регіонального лідерства України. // Бандерівські читання. 2020. URL: https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Banderivski-chytannya_DRUK-3.pdf
71. Сичова А. Геополітичні коди України: «Гра» у союзників та дорогів. // Бандерівські читання. Київ 2020. URL: https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Banderivski-chytannya_DRUK-3.pdf
72. Соловійова Е. Геополітичний аналіз чорномосрської політики Туреччини. // Науково-теоретичний альманах Грані, 26(3), 109-117. Київ 2023. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1891>
73. Слюсаренко О.Д. Курсова робота студента 3-го курсу на тему «Особливості зовнішньої політики Туреччини в період правління

- Реджепа Ердогана.» // Національний університет Києво-Могилянська академія. Київ 2023.
74. Слюсаренко О. Д. Потенціал українсько-турецького співробітництва та шляхи його реалізації // Українські студії стратегічних досліджень. Дата оновлення: 28.06.2023. URL: <https://ussd.org.ua/2023/06/28/potenczial-ukrayinsko-tureczkogo-spivrobitnyctva-ta-shlyahy-jogo-realizacziyi/>
75. Снайдер. Т. Чому світ потребує української перемоги // Тексти. Дата оновлення: 25.01.2023. URL: <https://texty.org.ua/fragments/108797/chomu-svit-potrebuye-ukrayinskoyi-peremohy-timoti-snajder/>
76. Спільна заява за результатами зустрічі Президента України Володимира Зеленського і Президента Турецької Республіки Реджепа Таїпа Ердогана // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. Дата оновлення: 16.10.2022. URL: <https://web.archive.org/web/20210414112711/https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za-rezultatami-zustrichi-prezidenta-ukrayini-v-64661>
77. Стратегічне партнерство з Турецькою республікою: зовнішньоекономічні аспекти // Національний інститут стратегічних досліджень. Дата оновлення: 17.11.2022. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/analit.dop.-turechchina_18.11.2022.pdf
78. Ткачук С. Геополітична ситуація в світі: українські перспективи. // Бандерівські читання. Київ 2020. URL: https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Banderivski-chytannya_DRUK-3.pdf
79. Туреччина не переглядатиме позицію по Україні й Грузії на угоду Росії // Українська правда. Дата оновлення: 09.01.2017. URL: http://pda.pravda.com.ua/news/id_7131955/
80. Україна й Туреччина мають спільну точку зору щодо співпраці у сфері безпеки і оборони – Президент // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. Дата оновлення: 16.10.2022. URL: <https://web.archive.org/web/20210228043738/https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-j-turechchina-mayut-spilnu-tochku-zoru-shodo-spivpr-64669>
81. Українсько-турецькі взаємовідносини на сучасному етапі. // Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського. Дата оновлення: 02.09.2015 URL: <https://www.oriental-studies.org.ua/uk/2-й-міжнародний-експертний-круглий-сті/>
82. Усатенко І. А. Розвиток глобалізаційних процесів у поглядах І. Валерстайна. // Наукові праці. Випуск 168. Том 180. URL:

- <file:///C:/Users/msi/Downloads/69984-Текст%20статті-145675-1-10-20160530.pdf>
83. Фукуяма Ф. Україна є джерелом натхнення для всього вільного світу // Українська правда. Дата оновлення: 21.09.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/09/21/7368435/>
84. Фукуяма Ф. Конец истории? // Вопросы философии. — 1990. — № 3. — С. 84—118.
85. «Ця війна почалася як фантазія в голові однієї особи». Письменник та історик Юваль Ной Харарі провів зустріч з українськими студентами // New voice. Дата оновлення: 24.05.2022. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/yuval-noy-harari-pro-svit-pislya-viyni-v-ukrajini-novini-ukrajini-50244718.html>
86. Шайгородський Ю. Глобалізація: неминучість концептуальних змін. // Політичний менеджмент № 3.— с. 64-75. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/shaigorodskiyi_globalizatsia.pdf
87. Шлыков П. Внешняя политика Турции в постбиполярной системе координат // Международная аналитика. 12(2):130-152. 2021. URL: <file:///C:/Users/msi/Downloads/364-885-1-PB.pdf>
88. Шутчкін В. Військово-політична співпраця України та Туреччини як складова протистояння агресії путінської Росії. // Грінченко – Сетон міжнародний журнал молодих науковців, 2022, випуск 4. URL : <file:///C:/Users/msi/Downloads/130-Текст%20статті-530-1-10-20220719.pdf>
89. Юрченко О. Стратегічна культура Туреччини // Аналітичний центр ADASTRA. URL: <https://adastra.org.ua/blog/strategichna-kultura-turechchini-zabuttya-i-vidrozhennya>
90. Як війна в Україні змінює світовий політичний устрій — аналізує Павло Клімкін // Українське радіо. Дата оновлення: 12.06.2022. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=98908>
91. Ahsan Ali Shaw. PESTLE SWOT-analysis of Turkey // SWOT and PESTLE analysis. Дата оновлення: 01.03.2020 URL: <https://swotandpestleanalysis.com/pestle-analysis-of-turkey>
92. Brzezinski, Zbigniew K., The grand chessboard: American primacy and its geostrategic imperatives. // Basic Books, New York 1997 – p. 41-45 URL: https://www.cia.gov/library/abbottabad-compound/36/36669B7894E857AC4F3445EA646BFFE1_Zbigniew_Brzezinski_-_The_Grand_ChessBoard.doc.pdf
93. John Williamson. Did the Washington Consensus Fail? // Peterson Institute for International Economics Дата оновлення: 02.03.2016. URL:

<https://www.piie.com/commentary/speeches-papers/did-washington-consensus-fail>

94. *Samuel P. Huntington. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order.* // Simon Schuster Rockefeller center, New York 1996 – p. 277-278. URL: <https://msuweb.montclair.edu/~lebelp/1993SamuelPHuntingtonTheClashOfCivilizationsAndTheRemakingofWorldOrder.pdf>
95. *Samuel P. Huntington. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order.* // Simon Schuster Rockefeller center, New York 1996 – p. 183-198. URL: <https://msuweb.montclair.edu/~lebelp/1993SamuelPHuntingtonTheClashOfCivilizationsAndTheRemakingofWorldOrder.pdf> 3
96. *Samuel P. Huntington. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order.* // Simon Schuster Rockefeller center, New York 1996 – p. 246-259. URL: <https://msuweb.montclair.edu/~lebelp/1993SamuelPHuntingtonTheClashOfCivilizationsAndTheRemakingofWorldOrder.pdf>
97. The Stalwart Ally: Türkiye’s Arms Deliveries To Ukraine // Орух. Дата оновлення: 21.11.2022. URL: <https://t.co/uBOWD82rSW>
98. What is deglobalization? // Chatham house. Дата оновлення: 21.10.2021. URL: <https://www.chathamhouse.org/2021/10/what-deglobalization>

Анотація

Представлена робота присвячена геополітичним обставинам, що сприяють розбудові стратегічного партнерства між Україною та Туреччиною з урахуванням поточних реалій процесу деглобалізації. Представлене дослідження передбачає висвітлення і аналіз нинішніх глобальних геополітичних процесів, з'ясування ролі та стратегічних перспектив Києва та Анкари у них та, зрештою, аналіз поточного стану співробітництва між двома державами